

Fakulteten för ekonomi, kommunikation och IT

Ulrika Larsen

Verka – som i samverka eller motverka?

En rättvetenskaplig studie om samverkan kring
medling med anledning av brott

CO – in cooperate or counteract?

A juridical study about mediation in penal matters

Rättsvetenskap

C-uppsats

Datum/Termin: 08-01-02
Handledare: Ann-Christine Petterson
Hjelm
Examinator: Stefan Olsson
Löpnnummer: X-XX XX XX

Sammanfattning

Den 1 januari 2008 infördes ett lagstadgat obligatorium för Sveriges samtliga kommuner att kunna erbjuda *medling med anledning av brott* i de fall där gärningsmannen är under 21 år.

Medling är ett möte mellan gärningsman och brottsoffer tillsammans med en opartisk medlare där parterna ges möjlighet att tala om brottet och dess följder. Syftet med medlingen är främst att gärningsmannen skall få ökad insikt om brottets konsekvenser och att brottsoffret skall ges en möjlighet att bearbeta sina upplevelser av brottet. Medling bygger på filosofin om *reparativ rättvisa* som strävar efter försoning och reparation av skada som uppkommer till följd av brottet, istället för att utkräva straff av den brottsliga gärningen. Ideologin ger således gärningsman och brottsoffer en mer framträdande roll i rättsprocessen.

Unga lagöverträdare möts av ett tvåfaldigt och komplext system eftersom straffrätt och socialrätt ska verka sida vid sida med barnets bästa i fokus. Samhället har dubbla uppgifter när det gäller ungdomskriminalitet, och dessa kan i vissa fall framstå som svårförenliga. Att ge stöd och hjälp åt unga lagöverträdare måste tillgodoses med beaktande av intresset att reagera på och motverka brott.

En fungerande samverkan kring medling krävs både vid det faktiska medlingsförfarandet för att åstadkomma en effektiv medlingsverksamhet, och i den juridiska regleringen av unga lagöverträdare. Socialtjänst, polis och åklagare är de viktigaste samverkansparterna. Men också andra organisationer såsom kriminalvården, skolan och lokala brottsofferjourer kan vara till gagn att samarbeta med. Samverkanskravet har dock föranlett vissa svårigheter inom vissa områden för berörda organisationer.

Mot bakgrund av detta tar studien sikte på den samverkan som ska till vid medling inom ramen för det dualistiska system som möter de unga lagöverträdarna. I synnerhet utifrån de svårigheter vid samverkan som påvisats inom vissa områden och som behandlas i avsnitt 1.2.1. Syftet är att utifrån problembakgrunden utreda regelverket kring medling och de unga lagöverträdarna liksom om givna samverkanssvårigheter står att finna i medlingens teoretiska eller praktiska grund. En empirisk studie utreder även huruvida samverkanssvårigheter står att finna i dagsläget.

Förord

I arbetet med den här studien har jag växelvis svävat på små blå moln, växelvis slitit mitt hår. Summa summarum har det dock varit en oerhört tacksam uppgift det då jag framförallt fått ovärderlig kunskap, men också en bekräftelse på det område jag i framtiden vill vara verksam i – rättsvetenskaplig forskning kring barn och unga i den svenska rättsstaten.

Även om studien är signerad av enbart mig så har jag varit långt ifrån ensam. All heder till Er som gjort arbetet möjligt: Min oerhört tålmodige, kompetenta och värdefulla handledare Ann-Christine Pettersson Hjelm, liksom Bernard le Roux och Angeliqué Fors vid medlingsverksamheten i Göteborgs stads sociala resursförvaltning. Ett särskilt tack vill jag också ge Ove Lundgren vid Kunskapskällar'n inom Göteborgs stads sociala resursförvaltning som bistod med praktikplatsen, vilken föranledde hela studien.

Julafton 2007 firades med bilagetillägg, risgrynsgröt, stavnings- och källkontroll, Karl-Bertil Jonssons julafton och förordsskrivelse. Det kommer fler julhelger men bara en chans i livet.

Karlstad 24 december 2007

Ulrika Larsen

Förkortningar

Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter (antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989)
BrB	Brottsbalk (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Europarådets Rekommendation	No. R (99) 19, Concerning meditation in penal matters
FL	Förvaltningslag (1986:223)
IMS	Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete
LUL	Lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
Medlingslagen	Lag (2002:445) om medling med anledning av brott
PL	Polislag (1984:387)
Prop.	Proposition från regeringen
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF/Regeringsformen	Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform
RÅ	Riksåklagaren
SekrL	Sekretesslag (1980:100)
SFS	Svensk författningssamling
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordning (1949:105)

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Förord	3
Förkortningar.....	4
1. Inledning.....	8
1.1 Disposition.....	8
1.2 Problembakgrund.....	9
1.2.1 Problemområden för samverkan	9
1.3 Syfte och forskningsfrågor	11
1.4 Metod.....	12
1.5 Tidigare forskning	13
1.6 Avgränsningar	13
2. Rättsteori	15
2.1 Bakgrund	15
2.2 Rättssäkerhet.....	15
2.3 Ideologier om rättvisa, straff och unga lagöverträdare.....	17
2.3.1 Bestraffande rättvisa	17
2.3.2 Rehabiliterande rättvisa	18
2.3.3 Reparativ rättvisa	18
2.3.4 Prevention	20
2.3.5 Nyklassicismen	21
2.3.6 Rådande straffsystem	21
2.4 Socialpolitik.....	22
2.5 Barn och unga som begår brott.....	22
2.6 Allmänna rättsprinciper	23
2.6.1 Legalitetsprincipen.....	23
2.6.2 Objektivitetsprincipen och allas likhet inför lagen	24
2.6.3 Proportionalitetsprincipen.....	24
2.6.4 Offentlighetsprincipen	24
2.6.5 Principen om barnets bästa	24
3. Medling	25
3.1 Medling – vad är det?	25
3.2 Historisk bakgrund	26

4. Regelverket.....	27
4.1 Lag (2002:445) om medling med anledning av brott.....	27
4.1.1 Medlingslagens målstadgande	27
4.1.2 Medlingslagens samverkanskrav	28
4.1.3 Europarådets rekommendation No. R (99) 19	28
4.2 Socialtjänstlag (2001:453).....	29
4.2.1 Socialtjänstens särskilda skyddsgrupper.....	29
4.2.2 Kommunernas obligatorium att erbjuda medling	30
4.2.3 Samverkansskyldigheter inom socialtjänsten	31
4.3 Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	31
4.3.1 Underrättelse om medling.....	31
4.3.2 Medling som giltig grund för åtalsunderlåtelse	31
4.4 Sekretesslag (1980:100)	32
4.4.1 Sekretess med hänsyn till intresset att förebygga eller beivra brott.....	32
4.4.2 Sekretess med hänsyn till enskildas personliga förhållanden	33
4.4.3 Undantag från sekretess – Samverkansparagraferna 1:5 och 14:2	33
4.5.4 Uppgiftsskyldighet.....	34
5. Samverkan.....	35
5.1 Samverkansprincipen.....	35
5.2 Samverkan kring unga lagöverträdare	35
5.3 Samverkan kring medling.....	36
5.3.1 Förmedlande av medlingsärenden	36
5.3.2 Medlingens samverkanparter	36
6. Empiri.....	41
6.1 Inledning	41
6.2 Syfte.....	41
6.3 Studiens praktiska bakgrund.....	41
6.4 Urval	41
6.5 Uppbyggnad.....	41
6.6 Begränsningar	41
6.7 Resultat	42
7. Analys.....	46
7.1 Tillbakablick problemområden, syfte och frågeställningar.....	46

7.2 Ett tvåfaldigt rättssystem	47
7.3 Samverkan i tvåfaldigheten	48
7.3.1 Svårigheter med samverkan	48
7.3.2 Samverkanssvårigheter i dagsläget?	49
7.3.3 Samverkanssvårigheternas orsak	51
8. Egna kommentarer	52
Slutord – Verka som i samverka eller motverka?	54
Käll- och litteraturförteckning	55
Bilaga 1 - Enkät	57

1. Inledning

I detta kapitel presenteras studiens syfte och frågeställningar utifrån studiens problembakgrund och dess problemområden. Även andra grundläggande krav på studiens transparens behandlas, såsom metod, tidigare forskning och avgränsningar.

1.1 Disposition

1.
Inledning	Inledningskapitlet behandlar de traditionella kraven på en studiens transparens, liksom utgångspunkterna för studiens genomförande. Här finns studiens bakgrund, syfte och frågeställningar, metod, tidigare forskning, samt avgränsningar.
2.
Rättsteori	I kap 2 behandlas studiens rättsteoretiska grunder. Här har jag funnit det relevant att presentera rättsfilosofiska ideologier, rättspolitiska utgångspunkter och grundläggande principer, som kommer an på medling och unga lagöverträdare.
3.
Medling	Medling som företeelse och en kort nationell historisk bakgrund presenteras i kap 3. Detta för att på ett naturligt sätt ge studien en sammanhållning då medling utifrån syftet är en primär utgångspunkt för studien som helhet.
4.
Regelverket	Det regelverk som är relevant för medling, unga lagöverträdare och samverkande aktörer kring medling utifrån studiens syfte presenteras i kap 4. I centrum står: Lag (2002:445) om medling med anledning av brott, Socialtjänstlag (2001:453), Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och Sekretesslag (1980:100)
5.
Samverkan	Samverkan och samverkansparterna kring medling och de unga lagöverträdarna presenteras i kap 5. Fokus i kapitlet ligger på de samverkande organisationer som är av vikt att samverka med.
6.
Empiri	I kap 6 redovisas den empiriska studie som legat till grund för frågeställningen huruvida samverkansvårigheter föreligger i dagsläget? Empirin har som syfte att fungera som analysmaterial för att besvara frågeställning, samt att besvara orskaer till frågans resultat.
7.
Analys	Analysen av studiens presenterade material finns i kap 7. Här analyseras materialet utifrån forskningsfrågorna tillsammans med studiens syfte och kärnpunkterna i studien som helhet.
8.
Egna kommentarer	I arbetet med studien föds många egna tankar och funderingar. Det är ett stort område som ska komprimeras till ett överskådligt och vetenskapligt material. I kap 8 har jag tagit mig friheten att kommentera ämnesområdet utan konkret vetenskapligt stöd. Det är mina egna åsikter som står i centrum i syfte att väcka tankar hos läsaren.

1.2 Problembakgrund

Lagbrytare under 21 år är vad man kallar *unga lagöverträdare*. Det är sedan lång tid tillbaka en rådande princip att dessa ska särbehandlas i rättsystemet och primärt bli föremål för socialrättsliga åtgärder då ett brott har begåtts. Särskilt stark är den principen för de unga lagöverträdarna mellan 15 – 17 år, det vill säga för straffmyndiga *barn* som begår brott. Principen utesluter dock inte rättsväsendets skyldighet att utreda brott och döma i brottmål. Det system som möter barn och unga som begår brott är både komplext och dualistiskt eftersom socialrätt och straffrätt ska verka sida vid sida med barnets bästa i fokus. Samhällets dubbla uppgifter när det gäller ungdomskriminalitet kan i vissa fall framstå som svårförenliga eftersom förstahandvalet att ge stöd och hjälp åt unga lagöverträdare måste tillgodoses med beaktande av intresset att reagera på och motverka brott.¹

Att berörda myndigheter samverkar kring medling är ett krav för att medlingen ska vara effektiv och resultera i en behållning. Även vid ungdomsmål finns en samverkansskyldighet och för detta finns upparbetade rutiner. Dessa rutiner anser regeringen också vara användbara vid samverkan kring medling.²

De tre viktigaste samverkansparterna för en effektiv medlingsverksamhet är polis, åklagare och socialtjänst. Därtill finns ett antal andra organisationer som påverkar eller påverkas av medling som också anses vara lämpliga att ha någon form av samarbete med.³

I BRÅ:s senaste publikation från 2007 – Medling vid brott: En handbok – rapporteras det att erfarenheter som gjorts runt om i landet påvisat ett antal områden som där svårigheter kring samverkan kring medling uppstått. Dessa problemområden ligger till grund för dels studiens övergripande problemformulering – *samverkan mellan myndigheter som arbetar med medling och unga lagöverträdare*, dels den empiriska studiens enkätfrågor. Områden behandlas nedan och är; *organisation, ledning och resurser, – gemensam syn, – rutiner, – kommunikation, samt – närhet, personlig kontakt och möten*. Vid brister inom dessa områden så uppstår svårigheter att effektivt och lyckosamt samverka mellan myndigheterna. Även *sekretess*, har påvisats vara en problemfaktor vid samverkan kring medling och i arbetet med de unga lagöverträdarna och behandlas sålunda också nedan.

1.2.1 Problemområden för samverkan

Följande problemområden är ett första led till att besvara en av studiens primära forskningsfrågor: *Vad finns det för svårigheter och begränsningar med samverkan kring medling i arbetet med detta och de unga lagöverträdarna?*⁴

Organisation, ledning och resurser

Polis och åklagare är två mycket viktiga samverkanspartner, vilket innebär att det är helt grundläggande att samarbetet mellan dem och medlingsverksamheten fungerar. För ett sådant samarbete menar BRÅ att det krävs både intern anpassning inom respektive organisation och

¹ Prop. 2005/06:165, s 43

² Prop. 2002/02:126, s 52f

³ Se kap 5

⁴ Se avsnitt 1.3

extern anpassning till de övriga myndigheterna. Det krävs också att varje organisation drar sitt strå till stacken för att så många medlingsärenden som möjligt ska kunna behandlas och fullföljas.⁵

Gemensam syn

Gemensam syn är en av de viktigaste frågorna för medlingens samverkande parter och detta bör diskuteras i inledningsskedet tillsammans med vilka steg respektive myndighet kan ta för att underlätta medlingsförfarandet och uppnå bästa möjliga resultat. Att brista i en gemensam syn och målsättning menar BRÅ motverkar ett effektivt arbete med medling. De olika organisationernas verksamhetsmål är en av orsakerna till att den gemensamma synen kan brista då dessa verksamhetsmål kan tyckas komma i konflikt med varandra. Det kan också bero på okunskap eller att en diskussion kring gemensamma målsättningar saknas.⁶

Rutiner

Brist på rutiner har visat sig vara ett vanligt förekommande problem. Rutiner bör dock finnas för varje steg i medlingsprocessen. Dessa rutiner kan enligt BRÅ handla om;⁷

- Att säkerställa att de unga gärningspersonerna alltid tillfrågas om de kan tänka sig att bli kontaktade av medlingsverksamheten.
- Hur polisen, socialtjänsten och andra förmedlar ärendet till medlingsverksamheten.
- Hur medlingsverksamheten tar kontakt med gärningsman och brottsoffer.
- Medlingens organisation.
- Hur medlingsverksamheten tar kontakt med åklagaren.
- Att andra parter som berörs av medlingen informeras eller kontaktas för råd och stöd.
- Återkoppling.
- Uppföljning av medlingsverksamheten.
- Kontinuerlig vidareutveckling av verksamheten.

Kommunikation

Kommunikationsbrister mellan organisationerna leder till brist på motivation att verka för medling. Ansvaret för att kommunicera medlingens syften och metoder till medlingens samtliga aktörer vilar framförallt på medlingsverksamheten. Då kommunikation är en tvåvägsdialog, till skillnad från information, så bör medlingsverksamheten vara lyhörda för övriga aktörers synpunkter och önskemål. Kommunikationen handlar också om att medlingsprocessens olika steg ska åtföljas av olika tillgängliga insatser, såsom exempelvis information till medlingens primära parter – gärningsman och brottsoffer. Rutinerna bör därför kompletteras med en kommunikationsplan som påvisar kommunikativa insatser som ska ske inom ramen för medlingen.⁸

⁵ BRÅ handbok, 2007, s 57 f

⁶ Ibid, s 58

⁷ Ibid, s 58f

⁸ Ibid, s 59

Närhet, personlig kontakt och möten

Att berörda aktörer har personlig kontakt och regelbundna möten ökar enligt BRÅ förutsättningarna för att uppnå en lyckosam medlingsverksamhet. I medlingens försöksverksamhet under regi från BRÅ hade vissa medlingssamordnare sin verksamhet i samma lokaler som polisen för att underlätta vidarebefordrandet av ärenden. Att minska alla former av avstånd och hinder mellan samtliga aktörer är något man bör sträva efter för att underlätta samverkan.⁹

Sekretess

”Samverkan mellan myndigheter som rör samhällets omsorg av barn och unga är nödvändig men förutsätter också kännedom om begränsningar i samarbetet som följer av sekretessreglerna.”¹⁰

I BRÅ:s rapport (2005:14) rapporteras att det råder osäkerhet kring sekretessbestämmelser vid medling.¹¹ I ytterligare en rapport från BRÅ, utvärdering av ändringar i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, m.m. (2 juni 1990), konstateras att en bidragande orsak för de samarbetsproblem man fann var ”den bristande ömsesidigheten i utbytet av uppgifter”.¹² Även i SOU 2003:99 görs det gällande att sekretessen i vissa fall begränsar möjligheten till uppgiftsutbyte mellan myndigheter, och att frågan kring detta fokuserats i samband med att det blivit allt vanligare med samverkan mellan myndigheter.¹³

1.3 Syfte och forskningsfrågor

En fungerande samverkan kring medling är av vikt både vid det faktiska medlingsförfarandet för att åstadkomma en effektiv medlingsverksamhet, och i den juridiska regleringen av unga lagöverträdare. Jag avser att studera det dualistiska system som möter barn och unga som kan bli aktuella för medling, i synnerhet utifrån ett samverkansperspektiv. *Syftet är att utifrån den ovan redogjorda problembakgrunden redogöra för det regelverk som möter unga lagöverträdare i fråga om medling, undersöka om samverkanssvårigheter föreligger i dagsläget, samt utreda om samverkanssvårigheter står att finna i medlingens teoretiska eller praktiska grund.* Med medlingens teoretiska grund syftar jag på den rättsteori och det regelverk som behandlas i studien.¹⁴ Det vill säga de rättsteorier som påverkat medling och arbetet med de unga lagöverträdarna över tid, liksom den faktiska juridiska regleringen kring detta. Med medlingens praktiska grund syftar jag på den faktiska samverkan som äger rum i praktiken. Till detta hör primärt de problemområden som redovisats ovan.

Primära forskningsfrågor:

- *Vilka är de rättsteoretiska utgångspunkterna som legat till grund för medling och de unga lagöverträdarnas särställning i rättssamhället?*

⁹ Ibid, s 59

¹⁰ Clevesköld & Thunved, 2004, s 11

¹¹ BRÅ rapport 2005:14, s 55

¹² SOU 2003:99, s 339

¹³ Ibid, s 240

¹⁴ Se kap 2 & kap 4

- *Vilket regelverk styr medling och arbetet med unga lagöverträdare?*
- *Vad finns det för svårigheter och begränsningar med samverkan kring medling i arbetet med detta och de unga lagöverträdarna?*
- *Vilken orsak har samverkanssvårigheter?*
- *Står orsaken till samverkanssvårigheter att finna i den teoretiska eller praktiska grunden?*
- *Föreligger det svårigheter vid samverkan i dagsläget?*

Sekundära forskningsfrågor:

- *Hur och vart kommer kravet på samverkan mellan olika myndigheter och organisationer fram?*
- *Vilka är de myndigheter och organisationer som omfattas av samverkan kring medling?*

Vid sidan av studiens syfte har jag också ett personligt syfte som är att lämna ett bidrag till de rättspolitiska områden som styr arbetet med barn och unga som hamnat på glid, då jag hyser ett starkt personligt värn om denna särskilda skyddsgrupp.

1.4 Metod

Den metod som tillämpats för studien är den rättsvetenskapliga metoden. Metoden benämns som något vidare än den traditionella juridiska metoden (rättsdogmatiken) där rättskällevärdet står i fokus. Den rättsvetenskapliga metoden inbegriper den juridiska metoden och rättskällevärdet, men också andra metoder för att analysera rätten, såsom insikter från andra vetenskaper och teorier med rättspolitisk, rättshistorisk och rättsfilosofisk grund.¹⁵

Det regelverk som kommer an på medling, unga lagöverträdare och samverkan kring dessa undersöks metodologiskt utifrån den traditionella rättskällevärdet. Därtill kommer jag granska hur förfarandet tillämpas i praktiken vid den samverkan som krävs mellan olika myndigheter och organisationer i arbetet med medling.

Studien baseras på givna problemområden, de rättsteoretiska grunder för medling med anledning av brott och arbetet med de unga lagöverträdarna, liksom den samverkan som krävs mellan olika myndigheter och organisationer inom dessa områden.

För att omsätta den teoretiska kunskapen i ämnet till en praktiskt grund, med hänsyn till studiens syfte, har jag genomfört en empirisk studie i form av enkäter till medlingens berörda aktörer i Göteborgs stad och ett antal kranskommuner. Ett 50-tal frågor som baserats på samtliga delar av studiens problembakgrund har besvarats. Syftet med den empiriska studien har varit att kunna jämföra svaren i förhållande till den teoretiska kunskapen för att på så vis kunna dementera eller bekräfta svårigheter kring samverkan kring medling.

¹⁵ Sandgren, 2006, s 39

1.5 Tidigare forskning

I Sverige saknas vetenskapliga utvärderingar av medling nästan helt. Det ser något annorlunda ut internationellt, men även där är medling och den reparativa rättvisan ur forskningshänseende ett relativt nytt område, och kunskapen vilar än så länge inte på någon stabil grund.¹⁶

Den första svenska vetenskapliga studien på medlingsområdet berör medlingens effekter. Det är en återfallsanalys avseende de ungdomar som deltagit i medling vid Örnsköldsviks och Hudiksvalls medlingsverksamheter. För denna forskning svarar Staffan Sehlin som är universitetsadjunkt vid Umeå universitets polisutbildning. Denna studie väntas bli presenterad någon gång under 2008.¹⁷ Det är sålunda oklart om den kommer ta upp frågan om samverkan mellan myndigheter och organisationer vid medling.

I och med att medling är ett så pass nytt forskningsområde faller det sig naturligt att även samverkan kring detta också är outforskat. BRÅ har dock under sina regeringsuppdrag med medling publicerat flertalet rapporter och en handbok kring medling. Dessa rapporter bygger primärt på praktiska omständigheter av medlingens verksamhet givna av medlingens samverkande aktörer och medlingens parter.¹⁸ Det är dessa rapporter som legat till grund för den problematiska bakgrunden som presenterats i avsnitt 1.2.

I och med medlingsobligatoriet så upphörde BRÅ:s regeringsuppdrag att svara för frågor om utbildning, metodutveckling och kvalitetssäkring. Ansvaret vilar nu istället på *socialstyrelsen*. Det stadgas i SoL 13:1 att det ankommer på Socialstyrelsen att utfärda allmänna råd (SOSFS), till ledning för socialtjänstlagens tillämpning. Detta ger vid handen att utfärdande av allmänna råd även inom medlingsområdet ankommer på Socialstyrelsen.¹⁹ Föreskriftsrätten omfattar inte det materiella innehållet i medling som metod, men såväl frågor om organisation och administration.²⁰ Några sådana publikationer har i skrivande stund inte givits ut. Däremot har Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) fått i uppdrag av regeringen att göra en kunskapsöversikt över verkningfulla metoder i socialtjänstens arbete med unga lagöverträdare med primära utgångspunkter i medling, ungdomsvård, ungdomstjänst samt kvalificerad kontaktperson. Uppdraget ska vara färdigt 31 oktober 2008.²¹

1.6 Avgränsningar

Studien handlar om samverkan kring den medling med anledning av brott och som äger rum med unga lagöverträdare. Andra former av samverkan mellan myndigheter och organisationer lämnas därhän även om samverkanskravet och studerade lagrum kan vara av intresse även för andra former av samverkan, liksom organisationer som ska samverka. Även studium om medling som metod och dess effekter lämnats åt sidan.

¹⁶ BRÅ rapport 2005:14, s 15

¹⁷ Staffan Sehlin

¹⁸ BRÅ handbok, s 57

¹⁹ Prop. 2005/06:165, s 106

²⁰ Ibid, s 106

²¹ IMS-nytt, 1/2007, s 4

Det finns ingen övre åldergräns för att medling ska kunna komma ifråga. Kommunens skyldighet att sörja för medling med anledning av brott gäller dock endast unga lagöverträdare, det vill säga barn och unga som begår brott till och med att de fyllt 21 år. Det är således samverkan kring medling för de unga lagöverträdarna som behandlas i studien. Även om brott även begås av barn som inte är straffmyndiga, barn som inte fyllt 15 år, så görs här ytterligare en begränsning. Sammanfattningsvis kan konstateras att jag med medling avser medling till följd av brott som begåtts av barn och unga mellan 15 – 20 år.

Eftersom studien riktar sig till läsare som på något vis är bekanta med medling så har ingen djupare redogörelse för medling som företeelse gjorts. En kortare beskrivning av förfarandet och dess syften samt en historisk bakgrund för medlingen i Sverige har jag ansett vara tillräckligt.

Internationella utblickar har överlag behandlats sparsamt, även om en komparativ studie skulle vara högst intressant i och med att medling och dess roll i rättssamhället skiljer sig markant åt mellan olika länder.

Det regelverk som kommer an på studiens ämnesområde kan inte sammanfattas som fullständigt för alla former av samverkan och arbetet med medling och de unga lagöverträdarna. Det rättsområde som behandlas är endast det offentlighetsrättsliga, med social- och straffrätten som primära utgångspunkter. Civilrättsliga grunder helt lämnats åt sidan.

2. Rättsteori

I detta kapitel kommer de rättsteoretiska grunderna för medling och unga lagöverträdare att presenteras. Till dessa hör: rättsäkerhet och andra allmängiltiga rättsprinciper, straff- och rättviseideologier, rättspolitiska utgångspunkter, samt barn och ungas roll i rättssamhället. Utgångspunkten för detta kapitel har varit forskningsfrågan: Vilka är de rättsteoretiska utgångspunkterna som legat till grund för medling och de unga lagöverträdarnas särställning i rättssamhället?

2.1 Bakgrund

En *rättstat* är en stat där rättsväsendet är skyldiga att följa gällande regler och där vissa garantier finns mot missbruk av statsmakten.²² En grundläggande princip inom rättstater är *rättsäkerheten*. Medborgarna ska kunna räkna med att åtgärder från allmänhetens sida sker med lagstöd och att de tillämpas förutsebart.

Strategier för att komma till rätta med brottslighet är dynamiska. Synen på brott, brottslingar och samhällets reaktioner på brott är i ständig förändring, precis som samhället i övrigt.²³ I litteraturen står tre olika *rättviseideologier* att finna: *bestraffande rättvisa*, *rehabiliterande rättvisa*, och *reparativ rättvisa*.²⁴ Det finns också olika nyanserade grundläggande uppfattningar som i årtusenden dominerat diskussionen om varför man straffar och vilket syfte bestraffning har. Det är fråga om grundläggande normativa ställningstaganden – *straffideologier*.²⁵

Att straffbelägga vissa mänskliga gärningar sker inom ramen för *kriminalpolitiken*, som i snäv betydelse är statliga åtgärder som rör brottslingar och innebär en styrning genom maktmedel.

*”Målet för kriminalpolitiken är att minska brottsligheten och öka människors trygghet.”*²⁶

I vidare utsträckning räknas även åtgärder som förväntas leda till minskad brottslighet från andra politiska områden till kriminalpolitiken. Hit hör exempelvis *socialpolitiska insatser*.²⁷

Först när ett beslut fattats och ett lagstadgande ägt rum faller den politiska utgångspunkten eller målsättningen in i ett rättsområde. De unga lagöverträdarna och arbetet med dessa omfattas primärt av socialrätten och straffrätten. Det är också en vedertagen princip att barn och unga särbehandlas och primärt bli föremål för åtgärder inom socialtjänsten.²⁸

2.2 Rättssäkerhet

”Rättssäkerhet präglar enligt gängse språkbruk i ett samhälle, där de enskilda i sina inbördes relationer och i sina mellanhavanden med det allmänna kan räkna med den

²² Wennberg, 2005, s 16

²³ Prop. 2005/06:165, s 42

²⁴ SOU 2000:105, s 48

²⁵ Jareborg & Zila, 2000, s 63

²⁶ Regeringens budgetproposition, 2006/07:1, s 18

²⁷ NE 2007, *kriminalpolitik*

²⁸ Se avsnitt 2.3

säkerhet som skapas genom rättsregler vilka tillämpas på ett förutsebart och effektivt sätt."²⁹

Rättssäkerhet är förenklat definierat den princip som kommer till uttryck i legalitetsgrundsatsen, det vill säga kravet på förutsebarhet, vilka handlingar som är straffbelagda, liksom kravet på konsekvens i rättstillämpningen.³⁰

Rättstaten skapar rättssäkerhet och likhet inför lagen, medan demokratin ger rättstatens medborgare inflytande på maktutövningen och garanterar vissa grundläggande rättigheter. All offentlig makt utövas inom en rättslig ram vilket medför att maktutövningen i en rättsstat förevisar en hög grad av *formell rättssäkerhet* – en hög grad av *förutsebarhet*.³¹

Utöver den formella rättssäkerheten finns också en *materiell rättssäkerhet*, vilket är ett krav för demokrati.³² Den formella rättssäkerheten tar inte hänsyn till frågan om etisk godtagbarhet. Myndighetsutövning liksom rättskipning bör präglas av en formell rättssäkerhet men denna måste sammanvägas med andra etiska värden³³ – där avvägningens resultat är den materiella rättssäkerheten. Att uppnå materiell rättssäkerhet är en vågskål då en ökning av förutsebarheten i en viss rättsregel kan leda till ett minskat beaktande av andra etiska värden, precis som ett ökat beaktande av etiska värden kan medföra mindre förutsebarhet.³⁴

Den materiella rättssäkerheten ses av Peczenik som juridikens övergripande mål:

*"Målet kan inte vara att blint lyda lagens bokstav utan att tolka den på ett så godtagbart sätt som möjligt."*³⁵

Han menar också att rättssäkerheten främjas och är desto starkare:

- *ju exaktare rättsreglerna är,*
- *ju bättre dessa regler återspeglar idealet om likhet inför lagen,*
- *ju långsammare reglernas förändringstakt är,*
- *ju fler statliga beslut som bestäms av sådana regler,*
- *ju öppnare rättsregelns innehåll och rättstillämpningspraxis är för allmänhetens insyn,*
- *ju större den oavhängighet är som domstolarna åtnjuter,*
- *ju effektivare det ansvar är som åvilar makthavaren, samt*
- *ju bättre den juridiska argumentationen som stöder rättsreglernas tolkning och tillämpning är.*³⁶

²⁹ NE 2007, *rättssäkerhet*

³⁰ Wennberg, 2005, s 19

³¹ Peczenik, 1995, s 11

³² Peczenik, 1990, s 53

³³ Med etiska värden avser Peczenik ekonomiska, fördelningspolitiska, miljöpolitiska och andra rättspolitiska värden som ytterst sett beror på vad som är gott för människor. Han menar att det är etiskt bra att ha hög levnadsstandard, att leva i en ren miljö, att leva i ett fritt samhälle och att alla behandlas lika. Peczenik, 1995, s 12

³⁴ Ibid, s 12

³⁵ Peczenik, 1990, s 54

³⁶ Peczenik, 1995, s 11

Även Hayek pekar på faktorer som främjar rättsäkerheten och förutsättningar för detta. En viktig egenskap som måste kunna krävas av faktiska lagar är att de ska vara kända och entydiga. Enligt Hayek kan den betydelse som lagens entydighet har, för att ett fritt samhälle ska kunna fungera effektivt, inte överskattas. Han ser entydigheten som ett bidrag till västerlandets välstånd, men att fullkomlig entydighet är ett ideal som aldrig helt kan uppnås.³⁷

2.3 Ideologier om rättvisa, straff och unga lagöverträdare

*”En grundläggande utgångspunkt är att det finns flera olika perspektiv på brottslighetens orsaker och på strategier som kan vara effektiva för att begränsa brottsligheten. Ur ett övergripande makrosocialt samhällsperspektiv står det klart att olika ideologiska, politiska och ekonomiska utvecklingsvägar kan påverka brottslighetens karaktär, omfattning och utveckling.”*³⁸

I SOU:2005:100 urskiljer man tre övergripande *rättviseideologier* kring synen på brott och straff: *bestraffande rättvisa*, *rehabiliterande rättvisa*, och *reparativ rättvisa*.³⁹ Straffets ändamål, *straffideologier*, är också centrala frågorna inom rättsfilosofin.⁴⁰ Idéhistoriskt har två syften med kriminalisering – *försoning* och *vedergällning* – spelat en stor roll.⁴¹ Dessa uppförs av tradition som *absoluta ideologier*.⁴² Jareborg avför vid tiden (1980-talet) dessa syften som inaktuella.⁴³ Det talas också om *relativa ideologier* där de normativa ställningstagandena utgår från *allmänprevention* och *individualprevention*.⁴⁴ Det som avses med distinktionen mellan absoluta och relativa straffideologier är en skillnad mellan att straff används utan något uttalat syfte kontra användandet av straff med ett visst syfte.⁴⁵

2.3.1 Bestraffande rättvisa

I SOU 2000:105 redovisas ett antal kännetecken för den bestraffande rättvisan:⁴⁶

- *Brott anses som ett angrepp mot staten*
- *Fokusering på att påvisa skuld och på vad som har hänt (har han eller hon begått brottet?)*
- *Motpartsförhållande och process är normgivande*
- *Åläggande av obehag för att straffa och förhindra framtida brott*
- *Rättvisa definieras genom syfte och process; rätt regler*
- *Den personliga konflikten till följd av brottet är otydlig/undertryckt; konflikten är mellan individen och staten*
- *En social skada ersätts av en annan*
- *Närsamhället står vid sidan och representeras abstrakt av staten*
- *Uppmuntran av konkurrerande, individuella värderingar*
- *Aktivitet från staten riktad mot gärningsmannen; brottsoffret ignoreras och gärningsmannen är passiv*
- *Gärningsmannens ansvar definieras genom att han åläggs ett straff*

³⁷ Hayek, 1999, s 240

³⁸ BRÅ rapport 2001:15, s 11

³⁹ SOU 2000:105, s 48

⁴⁰ NE 2007, *Straff*

⁴¹ Straff och rättfärdighet, 1980, s 33

⁴² Jareborg & Zila, 2000, s 63

⁴³ Straff och rättfärdighet, 1980, s 33

⁴⁴ Jareborg & Zila, 2000, s 63

⁴⁵ Ibid, s 63

⁴⁶ SOU 2000:105, s 49f

- *Lagöverträdelser definieras endast i juridiska termer utan moraliska, sociala, ekonomiska eller politiska aspekter*
- *Skuld till staten och samhället*
- *Reaktionen fokuserar på gärningsmannens tidigare beteende och gärningsmannens handlande*
- *Brottets stigmatisering går inte att ta bort*
- *Ingen uppmuntran till ånger och förlåtelse*
- *Parterna är beroende av professionella ombud*

Den bestraffande rättvisan präglas av statens maktutövning, fokuserar på brottet, tillfogar gärningsmannen obehag, strävar efter *vedergällning* och ignorerar brottsoffret.⁴⁷

Vedergällning

Tanken om *vedergällning*, det vill säga att straffa som *hämnd* för brottets gärning, och inte för att förebygga brott, har historiskt sett verkat vid sidan om preventionstanken.⁴⁸ Vedergällning associeras med en primitiv hämndlystnad som bland annat kom till uttryck i den blodshämnd som existerande i det gamla ättsamhället.⁴⁹

2.3.2 Rehabiliterande rättvisa

Den rehabiliterande rättvisan sker inom ramen för välfärdsstaten och fokuserar på gärningsmannen med behandling som metod för att komma till rätta med brottet och anpassa gärningsmannens beteende.⁵⁰

Behandlingstanken

Behandlingstanken bygger på att brottslingen ska sättas i centrum och att straffen ska individualiseras, liksom att straffsystemet ska styras av humanitära skäl. Till det humanitära idealet hör att man strävar efter att den som begått brott ska återföras till ett normalt liv.⁵¹ Förespråkarna för behandlingstanken menar att gärningsmannen kan behandlas bort från den kriminella banan och att påföljderna för brott ska därför vara humana och anpassade till den enskildes situation.⁵² Tanken bygger på en positiv syn på människan och den växte fram under 1700-talet ur upplysningstidens och renässansens individualistiska och optimistiska idévärld.⁵³

*”Den som har begått brott ska påverkas att inte göra om det. När domstolen beslutar om påföljd ska den blicka framåt. Påföljden ska anpassas efter den dömdes person och personliga förhållanden och utformas så att den om möjligt förhindrar återfall.”*⁵⁴

2.3.3 Reparativ rättvisa

”Brott är i första hand ett angrepp av en person mot en annan person, snarare än en överträdelse av statens regler. När ett brott har begåtts måste vi därför fokusera på de

⁴⁷ SOU 2000:105, s 48

⁴⁸ Wennberg, 2005, s 15 & avsnitt 2.2.4

⁴⁹ Melin, 2007, s 394f

⁵⁰ SOU 2000:105, s 48

⁵¹ Motion 1990/91:Ju803

⁵² Ibid

⁵³ Holgersson, 2004, s 166

⁵⁴ Borgeke, Apropå 4 – 5/1999

personer som direkt berörs. Det är grundtanken i filosofin om reparativ rättvisa, som växer fram i takt med att arbetet med medling sprids över världen.”⁵⁵

Den reparativa rättvisan växte sig stark i USA under 1960-talet som svar på missnöje med rättsapparaten som man ansåg var både oproduktiv och ineffektiv. Man anser att konflikter är dynamiska och att problemlösningar på längre sikt är viktigare än det straff en gärningsman åläggs från staten. Ideologin kan ses som ett svar på rådande rättssystem där rättskipningen går via staten och parternas talan sköts via ombud. Den reparativa rättvisan verkar för att dialogen ska ske mellan parterna och man eftersträvar förståelse mellan dessa.⁵⁶

Även den reparativa rättvisan har vissa kännetecken:⁵⁷

- *Brott anses som ett angrepp av en person mot en annan*
- *Fokusering på problemlösning p.g.a. ansvar och på framtiden (vad bör göras?)*
- *Dialog och förhandling är normgivande*
- *Upprättelse som medel för att gottgöra båda parter, söka nå försoning*
- *Rättvisa definieras som rätt förhållande; bedömt efter utgång*
- *Brott anses som en konflikt mellan individer; konfliktens betydelse är erkänd*
- *Fokus på att reparera en social skada*
- *Närsamhället underlättar den reparerande processen*
- *Uppmuntran av ömsesidig nytta*
- *Brottsoffret och gärningsmannens roller beaktas beträffande problemet och dess lösning; brottsoffrets behov och rättigheter beaktas och gärningsmannen uppmuntras till att ta ansvar*
- *Gärningsmannens ansvar definieras genom att han förstår effekten av gärningen och genom beslut om att gottgöra offret*
- *Lagöverträdelser förstås i sitt sammanhang – moraliska, sociala, ekonomiska och politiska aspekter beaktas*
- *Skuld/ansvar till/mot brottsoffret*
- *Reaktionen fokuserar på de skadliga konsekvenserna av gärningsmannens handlande*
- *Brottets stigma tas bort genom en reparativ handling*
- *Möjligheter till ånger och förlåtelse*
- *Parterna är direkt involverade*

Ideologin sätter både brottsoffer och gärningsman som aktiva i konsekvenserna av brottet, med fokus på gottgörelse för den skada som uppkommit till följd av brottet. Dialog och förhandling mellan parterna ska, i de fall det är möjligt, utgöra centrala inslag eftersom att lösa framtida problem anses viktigare än att fastställa skuld.⁵⁸ Samhällets trygghet negligeras dock inte. Tvärtom ses den som väsentlig, men vägen tid bör präglas av brottsoffrets möjlighet att bearbeta händelsen, liksom möjligheten att påverka gärningsmannen med de mänskliga konsekvenserna, istället för utdömande av hårda straff.⁵⁹

⁵⁵ Nehlin, Apropå 4 – 5/2003

⁵⁶ http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=18&module_instance=6

⁵⁷ SOU 2000:105, s 49f

⁵⁸ Ibid, s 48

⁵⁹ Ibid, s 48

Den vedergällning Jareborg avför⁶⁰ har måhända inte återaktualiserats i straffsystemet, däremot föranleder den reparativa rättvisan, genom medling, att tillfälle till försoning på nytt blommar upp. Idélogin strävar efter just försoning och reparation av skadan istället för att utkräva straff för den brottsliga gärningen.⁶¹

2.3.4 Prevention

Prevention som rör brottslighet (*brottsprevention*), är det brottsförebyggande arbetet.⁶² Reaktionen på brott präglas också i viss utsträckning av preventionstankar. Dessa reaktioner antas verka brottsförebyggande på allmänheten (*allmänprevention*) eller på den enskilde gärningsmannen (*individualprevention*).

Allmänprevention

Tanken bakom *allmänprevention* som syfte med straff är att bestraffning av brottslingar ska avhålla andra medborgare från att begå brott. Det som åsyftas är en avskräckning riktad mot allmänheten som påverkar människor att agera inom lagens ramar. Avskräckningen verkar genom hotet om straff, liksom medvetenheten om att straff kommer ådömas.⁶³

Allmänprevention antas också verka som bidrag till moralbildning och moralförstärkning.⁶⁴ Genom att påföljdsbelägga särskilda gärningar påtalar man gärningens förkastlighet och samhällsmedborgarnas normbildning påverkas.⁶⁵

Historiskt sett har allmänprevention ansetts vara styrande för människors handlande och verkat som bidrag för upprätthållandet av den allmänna ordningen. Något modernare forskning har emellertid dementerat att detta är av avgörande betydelse, men om det förutsattes att allmänprevention inte skulle ha någon verkan så skulle hela poängen med kriminalisering gå förlorad i och med att kriminalisering är just ett hot om straff.⁶⁶

Individualprevention

Ett *individualpreventivt* motiverat straff kan praktiskt taget vara vad som helst, men det är den enskilde brottslingen som står i fokus för intresset att förhindra framtida brott. Syftet med individualprevention tillgodoses om man reagerar på brott med ett sådant straff som avhåller gärningsmannen från fortsatt kriminalitet.⁶⁷

Även när ett system bygger på individualpreventiv grund så måste gärningsmännen placeras in i ett antal huvudkategorier, till vilka generellt lämpliga straffnormer knyts. Dessa är: *avskräckning* av den som inte behöver förbättras, *förbättring* av den som kan och behöver

⁶⁰ Se avsnitt 2.2

⁶¹ BRÅ handbok, 2007, s 8

⁶² http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=82&module_instance=15

⁶³ Jareborg & Zila, 2000, s 75

⁶⁴ NE 2007, *allmänprevention*

⁶⁵ Jareborg & Zila, 2000, s 75

⁶⁶ Ibid, s 76

⁶⁷ Ibid, s 85

förbättras, *oskadliggörande* av den som behöver men inte kan förbättras.⁶⁸ Bestraffning genom *individuell avskräckning* är tänkt för tillfällighetsförbrytare, det vill säga för de gärningsmän som man inte har anledning att tro att de behöver förbättras. Dock ger individualpreventiv empirisk forskning rörande unga lagöverträdare inget belägg för att man genom avskräckning kan skrämna dessa till att inte begå nya brott.⁶⁹ Det har påvisats att en hög upptäcktsrisk och tempo i rättsprocessen är av större betydelse för brottsbekämpningen, än hur svåra straffhoten är. Risken en potentiell lagöverträdare har att bli upptäckt kalkyleras mot straffhotet och risken att bli upptäckt väger då tyngre än eventuella konsekvenser av brottet.⁷⁰ *Oskadliggörande* är förknippat med utrotning (dödsstraff), livstids inlåsning, stympning och förvisning utan möjlighet att återvända, och av den anledningen har oskadliggörande fått en ny översättning – *inkapacitering* – som i straffsyfte avser fängelse.⁷¹ Även förbättring, som det tredje individualpreventiva straffsyftet, har fått ge vika för en ny term – *behandling*.⁷²

2.3.5 Nyklassicismen

I mitten av 70-talet, som en reaktion mot behandlingstanken, styrde Sverige in mer på den *nyklassiska skolan*. Fokus på brottet ansågs mer relevant än fokus på gärningsmannen⁷³ och vissa klassiska straffprinciper skulle återupprättas. De dominerande tankarna var bland annat: att straff och brott ska stå i proportion till varandra (*proportionalitetsprincipen*⁷⁴), att straffet ska kunna förutses (*rättssäkerhet*⁷⁵), att straffet måste vara ett obehag, att ett visst klander ska motivera straffet från samhällets sida för det begångna brottet, samt att straffet liksom straffhotet har betydelse för människors handlande (*allmän- och individualprevention*⁷⁶).⁷⁷

*”Den ’nyklassiska’ straffrätten kan väl betecknas som en revisionistisk bekämpning av straffrätten. Häremot strider givetvis inte att man lägger vikt vid rättvisa, skuld och rättssäkerhet. Just därför att straffrättssystemet är ett ont är det viktigt att elementära etiska krav uppfylls. Just därför att frihetsberövande är ett ont är det viktigt att finna alternativa straffnormer, som innefattar ett mindre ont, men som ändå kan fungera som ett sådant avskräckningsmedel som straffrätten tyvärr kräver.”*⁷⁸

2.3.6 Rådande straffsystem

Gällande ordning bygger på brottets straffvärde, det vill säga en sammantagen bedömning av hur allvarligt ett brott är. Det anses dock inte vara tillräckligt att enbart fokusera på brottet i sak för att motverka återfall utan hela gärningsmannens situation måste beaktas.⁷⁹ Den skada,

⁶⁸ Jareborg & Zila, 2000, s 85f

⁶⁹ Ibid, s 86

⁷⁰ Motion 1990/91:Ju803

⁷¹ Jareborg & Zila, 2000, s 86f

⁷² Ibid, s 88

⁷³ Borgeke, Apropå 4 – 5/1999

⁷⁴ Se avsnitt 2.6.3

⁷⁵ Se avsnitt 2.2

⁷⁶ Se avsnitt 2.3.4

⁷⁷ Motion 1990/91:Ju803

⁷⁸ Straff och rättfärdighet, 1980, s 44

⁷⁹ Prop. 2005/06:165, s 43

kränkning eller fara som gärningen inneburit, och gärningsmannens onda tro liksom motiven till gärningen är betydande för bedömningen av straffvärde.⁸⁰ Vid sidan av detta finns också särskilda försvårande eller förmildrande omständigheter som anges i BrB 29:2-3.

I prop. 1987/88:120 betonas rättsäkerhet, legalitet, likhet inför lagen och proportionalitet men också vikten av att beakta de humanitära värden som präglat den kriminalpolitiska utvecklingen. Samtidigt ges också allmänpreventiva tankegångar stort utrymme.⁸¹ Man kan således säga att rådande straffsystem har inslag av alla ovan presenterade straffideologier med undantag för vedergällningen.

2.4 Socialpolitik

Socialpolitik är statliga åtgärder i syfte att tillförsäkra samhällets medborgare drägliga levnadsförhållanden genom att lösa eller förebygga sociala problem.⁸² Det är den *enskilde medborgaren* som står i fokus för socialpolitiska åtgärder. Detta medför en skiljelinje mellan social- och kriminalpolitiken, trots att dessa verkar sida vid sida i det brottsförebyggande arbetet. Kriminalpolitiken syftar till att tillförsäkra *allmänheten* trygghet.

Socialpolitiskt influerande rättsregler är införlivade i så många olika delar av rättsordningen att ett sammanförande mellan reglerna till en särskild juridisk disciplin knappast är möjlig (*socialrätt i vidsträckt mening*). Däremot kan man behandla rättsregler med socialpolitiska syften i en särskild förvaltningsrättslig avdelning (*socialrätt i inskränkt mening*).⁸³ Den senare socialrättens rättsregler omfattar dels ingripanden i konkreta fall för enskilda, dels åtgärder av mer generell karaktär för att motverka sociala missförhållanden.⁸⁴ Till den inskränkta socialrätten hör också medling.

2.5 Barn och unga som begår brott

En central målsättning för regeringens politik kring barn och unga är det barnperspektiv som *barnkonventionen* syftar till ska genomsyra alla åtgärder som rör barn.⁸⁵

*”Målsättningen är att konventionen och dess intentioner skall finnas med i allt beslutsfattande som rör barn.”*⁸⁶

*”Barn skall respekteras. Respekten för barnets fulla människovärde och integritet bildar utgångspunkten för det barnperspektiv som barnkonventionen ger uttryck för. Vuxna skall se barnet, sträva efter att förstå det och vidta åtgärder som bedöms vara till barnets bästa. Vuxna skall lyssna till barnet och respektera det som en individ med egna rättigheter och uppfattningar.”*⁸⁷

⁸⁰ Melin, 2007, s 359

⁸¹ Jareborg & Zila, 2000, s 101

⁸² NE 2007, *socialpolitik*

⁸³ Strömberg, 2006, s 117

⁸⁴ *Ibid*, s 117f

⁸⁵ Prop. 2005/06:165, s 41

⁸⁶ Prop. 1997/98:182, s 2

⁸⁷ *Ibid*, s 8

Barn som begått brott ska behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde, som stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och som tar hänsyn till barnets ålder och önskvärdenheten att främja att barnet återanpassas och tar på sig en konstruktiv roll i samhället (Barnkonventionen art. 40 första punkten).

Påföljdssystemet för barn och unga ska vara inriktat på rehabilitering av den unge lagöverträdaren med anpassning till samhället som slutligt mål.⁸⁸ Som vi sett i avsnitt 2.4.6 så bygger påföljdssystemet i straffrätten på straffvärdet. Mot straffvärdet ställs kravet på att unga människor ska mötas av sådana samhällsreaktioner som är anpassade till deras behov av stöd och hjälp.⁸⁹ Samhället har dubbla uppgifter när det gäller ungdomskriminalitet och dessa kan i vissa fall framstå som svårförenliga. Att ge stöd och hjälp åt unga lagöverträdare måste tillgodoses med beaktande av intresset att reagera på och motverka brott. Det anses nödvändigt att samhället konsekvent gör gällande de grundläggande värden som skyddas av den straffrättsliga regleringen.⁹⁰ Utgångspunkten är dock att åtgärder inom socialtjänsten primärt ska väljas före frihetsberövande påföljder inom kriminalvården.⁹¹ Regeringen har dock sett ett behov av att tydliggöra socialtjänstens roll när det gäller unga brottslingar.⁹²

Brottmålshandlingen av unga lagöverträdare regleras i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och är ett komplement till rättegångsbalken.⁹³ Barn och ungdomsärenden ska ske skyndsamt, vilket stadgas för både rättsväsendet och socialtjänsten.

LUL 29 §: Mål mot den som inte har fyllt tjuogoett år skall alltid behandlas skyndsamt.

SoL 11:2: Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får nämnden, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Utredningen skall bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Den skall inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.

Utredningen skall bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom fyra månader.

2.6 Allmänna rättsprinciper

Det allmänna är skyldiga att gentemot enskilda ta hänsyn till ett antal övergripande rättsprinciper. De principer som tas upp här är relevanta utifrån det arbete som krävs när myndigheter gör anspråk på den enskildes sfär sett till studiens ämnesområde.

2.6.1 Legalitetsprincipen

Enligt Hayek är det viktigaste av de tvångsmedel som staten äger rätten till, rätten att bestraffa. Staten kan dock endast inskränka en persons skyddade privata sfär för att bestraffa denne för brott i en kungjord allmän regel.⁹⁴ Det vill säga att ingen får dömas till straff utan

⁸⁸ Prop. 2005/06:165, s 4f

⁸⁹ Clevesköld & Thunved, 2001, s 11

⁹⁰ Prop. 2005/06:165, s 43

⁹¹ Ibid, s 42f

⁹² Ibid, s 42

⁹³ Se avsnitt 4.3

⁹⁴ Hayek, 1999, s 243

uttryckligt lag stöd – *legalitetsprincipen*. Principen är en av straffrättens grundsatser,⁹⁵ och kommer bland annat till uttryck i RF 2:10.

Straff eller annan brottspåföljd får icke åläggas för gärning som icke var belagd med brottspåföljd, när den förövades. Ej heller får svårare brottspåföljd åläggas för gärningen än den som var föreskriven då. Vad nu sagts om brottspåföljd gäller även förverkande och annan särskild rättsverkan av brott.

2.6.2 Objektivitetsprincipen och allas likhet inför lagen

Objektivitetsprincipen, liksom om allas likhet inför lagen, kommer till uttryck i RF 1:9 och är grundläggande för rättssäkerheten.

Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttaga saklighet och opartiskhet.

2.6.3 Proportionalitetsprincipen

Proportionalitetsprincipen innebär att myndigheter inte får vidta mer ingripande åtgärder än vad som krävs med hänsyn till ändamålet. Det ska med andra ord finnas en proportion mellan åtgärd och det inträffade som föranleder åtgärder. Principen kommer bland annat till uttryck i RF.

2:12 andra stycket: Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och ej heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar.

2.6.4 Offentlighetsprincipen

Offentlighetsprincipen innebär att medborgarna ska ha möjlighet till insyn den offentliga verksamheten.⁹⁶ Principen förverkligas på tre olika sätt. Genom *förhandlingsoffentligheten*, (RF 2:11 andra stycket), genom *ytrande- och informationsfriheten* (RF 2:1 första och andra punkten), och genom *handlingsoffentligheten*. (TF 2:1).⁹⁷ Rätten till insyn får dock lagstadgat begränsas i sekretesslagen.⁹⁸

2.6.5 Principen om barnets bästa

Art. 3 i barnkonventionen ger uttryck för en av barnkonventionens mest primära utgångspunkter – *principen om barnets bästa*.

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

Barnets bästa har införts i bland annat SoL.

1:2: När åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver.

⁹⁵ Heuman, 2007, s 95

⁹⁶ Clevesköld & Thunved, 2004, s 12

⁹⁷ SOU 2003:99, s 97

⁹⁸ Clevesköld & Thunved, 2004, s 17

3. Medling

I detta kapitel presenteras medling som företeelse tillsammans med dess nationella historiska bakgrund. Detta för att ge överskådlig bild över studiens ämnesområde.

3.1 Medling – vad är det?

Medling som sker till följd av brott, är en metod för att sammanföra gärningsman och brottsoffer i närvaro av en opartisk medlare.⁹⁹ En process i vilken parter som berörs av ett brott samlas för att tillsammans försöka lösa hur följderna av brottet och dess framtida verkningar ska hanteras.¹⁰⁰ Medling har sin teoretiska grund i den reparativa rättvisan som behandlats i avsnitt 2.4.3. Det är dock svårt att exakt och rättvist definiera vad medling är.¹⁰¹ Man måste ha i åtanke att medling som metod inte bara används vid brott. I generella termer är medling en konfliktlösningsmetod där tvistande parter försöker finna en lösning på konflikten tillsammans med en oberoende tredje part. Ofta leder medling tankarna till medlingsprocesser som sker internationellt är exempelvis stater tvistar och FN agerar medlare. På lokal nivå används också medling vid exempelvis konflikter i skolan (skolmedling) eller i konflikter mellan grannar (grannskapsmedling). Det som skiljer den medling som sker till följd av att tvistande parter hamnat i en konflikt med varandra, och den medling som sker till följd av brott, är att det vid brottsmedling inte handlar om två oense parter vars gemensamma mål är att försonas. Det är istället fråga om en part som begått orätt mot en annan, en gärningsman som begått ett brott mot ett brottsoffer.¹⁰²

Även om den reparativa rättvisan strävar efter försoning så är försoning mellan brottsoffer och gärningsman inget krav vid medling. Tanken är att parterna genom medlingsförfarandet ska uppnå bättre *förståelse* för brottet och dess konsekvenser.¹⁰³

Målet med medling är att minska ett brotts negativa följder. Syftet är att gärningsmannen ska komma till insikt om brottets konsekvenser och att brottsoffret ska få en möjlighet att bearbeta händelsen. Medlingsförfarandet är till för både brottsoffer och gärningsman så medlaren måste vara vaksam på eventuell maktobalans som kan förekomma. Varken brottsoffer eller gärningsman får ha som motiv att kränka motparten, och det är inte heller aktuellt att i medlingsprocessen att utröna skuldfrågan. En av förutsättningarna för medling är just att gärningsmannen erkänt åtminstone en del av skulden till det inträffande. Den andra förutsättningen är att gärningen är polisanmäld, och den tredje att båda parter deltar frivilligt.¹⁰⁴

Medling får endast ske om det anses vara lämpligt. Samtliga omständigheter ska beaktas i lämplighetsbedömningen, varav det mest centrala ska vara medlingens syften.¹⁰⁵ Det ankommer på medlaren att bedöma huruvida ett fall är medlingsbart eller inte, vilket normalt görs via ett eller flera förmöten före själva medlingsmötet.¹⁰⁶ I dessa möten träffar medlaren parterna var för sig, och förutom den bedömningsfunktion dessa fyller ges parterna möjlighet att ventilerar sina känslor inför ett möte, liksom informeras närmare om själva förfarandet. Det

⁹⁹ BRÅ rapport 2000:8, s 7

¹⁰⁰ Prop. 2001/02:126, s 10

¹⁰¹ Ibid, s 10

¹⁰² BRÅ rapport 2005:14, s 11

¹⁰³ Ibid, s 11

¹⁰⁴ Ibid, s 11

¹⁰⁵ Prop. 2001/02:126, s 55

¹⁰⁶ BRÅ rapport 2005:14, s 30

är även en möjlighet för medlaren att vinna förtroende hos parterna, eftersom förtroendet för medlaren är en förutsättning för att parterna ska vilja delta.¹⁰⁷

Regeringen anser att medling är en *åtgärd* som bör användas i större utsträckning, framförallt vid ungdomsbrott.¹⁰⁸ I SOU 2005:105 motiveras detta med en rehabiliterande verkan men också en brottsförebyggande.¹⁰⁹ Till följd av medlingens brottsförebyggande verkan ser regeringen att även samhället är en part som har intresse för medling, och att medling som en kompletterande sanktionsform kan upprätthålla samhällets värderingar på ett konsekvent och snabbt sätt.¹¹⁰

3.2 Historisk bakgrund

I Sverige startade och utbreddes sig medling som verksamhet, främst för unga lagöverträdare, utan styrning från statsmakterna. De första verksamheterna började i Hudiksvall och Solna/Sundbyberg 1987. Västerås och Växjö startade medlingsprojekt 1994 och året därpå startade ett projekt i Uppsala, och ett projekt i Lund. I januari 1998 startades bildades föreningen för medling i Sverige vars syfte var att sprida och utveckla medlingen som konfliktlösningsmetod på nationell nivå. Bara några månader senare, i april, fick BRÅ i uppdrag av regeringen att inleda en försöksverksamhet om medling vid ungdomsbrott. BRÅ:s uppgift var att samordna och utvärdera de projekt som omfattades av försöksverksamheten. Totalt var det 32 olika projekt.¹¹¹

Redan 1993 behandlade Ungdomsbrottskommittén frågan om medling i sitt betänkande, ”Reaktion mot ungdomsbrott” (SOU 1993:35 s. 431ff.), men utan att föreslå ett formaliserat medlingsförfarande. Året därpå, 1994, fick RÅ i uppdrag att kartlägga erfarenheterna från landets medlingsprojekt, och utifrån kartläggningen utarbeta en generell modell för hur en medlingsverksamhet vid ungdomsbrott skulle kunna bedrivas. Uppdraget resulterade i ”Medlingsverksamhet för unga lagöverträdare. En kartläggning av projekt. Ett förslag till modell för medling” (1996:6). Både RÅ och Ungdomsbrottskommittén fann anledningar till att verka för större spridning och utveckling av medling. RÅ fann skäl till att medling var att betrakta, eller åtminstone skulle kunna komma att betrakta, som alternativ eller kompletterande sanktion till unga lagöverträdare. Med stöd av det ansåg RÅ att det var av betydelse att både åklagare och domstol kunde beakta det som skett vid medling vid åtalsfrågan, straffmätning samt val av påföljd. Dock fann RÅ inte tillräckliga skäl till att redan vid det laget lagstifta på området, eftersom det föreföll vara till gagn att verksamheterna kunde utvecklas spontant och utan styrning en tid till. Sammanfattningsvis bollade RÅ tillbaka bollen till regeringen och föreslog en vetenskaplig utvärdering av medlingsverksamheten.¹¹²

¹⁰⁷ BRÅ handbok, 2007, s 36f

¹⁰⁸ Prop. 2001/02:126, s 23

¹⁰⁹ SOU 2000:105, s 45

¹¹⁰ Prop.2001/02:126, s 12

¹¹¹ Ibid, s 12

¹¹² Ibid, s 13

4. Regelverket

I detta kapitel presenteras lagtext som jag funnit mest aktuell kring medling och unga lagöverträdare utifrån studiens syfte. Den gällande rätten ses som en förlängning av de teoretiska grunderna för medling och arbetet med de unga lagöverträdarna men har getts ett eget kapitel utifrån forskningsfrågan: Vilket regelverk styr medling och arbetet med de unga lagöverträdarna?

4.1 Lag (2002:445) om medling med anledning av brott

1998 beslutade regeringen om en utredning i syfte att utreda och analysera medlingens roll i rättssystemet. Om utredningen gav vid handen för det så skulle förslag till lagstiftning lämnas till följd av utredningen. I november 2000 avlämnades betänkandet Medling vid ungdomsbrott (SOU 2000:105).¹¹³ Betänkandet följdes av regeringens prop. 2001/02:126 och den 1 januari 2002 antog regeringen en lag om medling med anledning av brott som sker inom statlig eller kommunal regi.

Lagen är en ramlag vars främsta syfte är att tillgodose kravet på rättssäkerhet, men en reglering motiverades även med att åklagare och polis behövde ett tydligare regelverk för hur man skulle förhålla sig till medling, samt att en reglering skulle kunna främja medlingsverksamheten och ge den legitimitet.¹¹⁴ Att det inte anses lämpligt att i detalj reglera medlingsförfarandet beror på att medlingsverksamheterna anses vara flexibla och lagen måste tillåta en vidareutveckling. Det måste också kunna tas hänsyn till de särskilda omständigheterna och förutsättningarna i varje enskilt fall.¹¹⁵ Innehållet i lagen utformades till stor del utifrån *Europarådets rekommendationer (No. R (99) 19, Concerning mediation in penal matters)*.¹¹⁶ Lagen består av tio paragrafer utan kapitelindelning men med rubriceringarna: *tillämpningsområde och syfte, förutsättningar för medling, föreberedelser, samt medlingsmötet*.

Precis som hanteringen av unga lagöverträdare i brottmål eller socialtjänst ska också medlingen genomföras skyndsamt (6 § första stycket).

4.1.1 Medlingslagens målstadgande

Medlingens syfte och målsättning anges i medlingslagens målstadgande:

3 § Medling skall ske i bägge parterers intresse. Målet skall vara att minska de negativa följderna av brottet.

Medlingen skall syfta till att gärningsmannen får ökad insikt om brottets konsekvenser och att målsäganden ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser.

Målsättningen stödjer regeringen på tendenser till om att medlingen har en brottsförebyggande effekt, och syftet ses som en av medlingsverksamhetens allmänna utgångspunkter som motiverades med att medlingsbegreppet borde klargöras.¹¹⁷

¹¹³ Prop. 2001/02:126, s 9

¹¹⁴ Ibid, s 23

¹¹⁵ Ibid, s 1 & 33f

¹¹⁶ Se avsnitt 4.1.3

¹¹⁷ Prop. 2001/02:126, s 24f & 34f

4.1.2 Medlingslagens samverkanskrav

Innan ett medlingsmöte äger rum är medlaren skyldig att samråda med förundersökningsledare och/eller åklagaren om medling ska äga rum innan rättsprocessen är avslutad.

6 § andra stycket Medlaren skall samråda med förundersökningsledaren om medling avses äga rum innan förundersökningen har avslutats. Om medling avses äga rum därefter, men innan det finns en lagkraftvunnen dom, skall medlaren samråda med åklagaren.

Samrådet ska ske för att säkerställa att medlingen inte påverkar rättsprocessen negativt. Men även efter genomförd medling bör åklagaren kontaktas och få information om att medlingen genomförts och om något avtal upprättats. Åklagarens möjlighet att beakta medling i sin bedömning av eventuell åtalsunderlåtelse (se avsnitt 4.3.2) föranleder att åklagaren också ska kontaktas om gärningsmannen under processens gång drar tillbaka sitt intresse för medling eller om upprättat avtal bryts. Det sistnämnda förutsätter dock att det brutna avtalet kommer medlaren till känna (10 § andra stycket). Denna informationsplikt gentemot åklagaren gäller dock inte i de fall där gärningsmannen och brottsoffer tillfrågats om medling efter lagkraftvunnen dom.¹¹⁸

4.1.3 Europarådets rekommendation No. R (99) 19

I slutet av 90-talet behandlades medling på mellanstatlig nivå, och den 15 september 1999 antog Europarådets ministerkommitté en rekommendation om medling i brottmål.

Ministerrådet såg utvecklingen av användningen av medling i vid brott som en flexibel, omfattande och problemlösande möjlighet, samt som ett komplement eller alternativ till det traditionella rättsliga förfarandet. Behovet av att öka aktivt personligt deltagande i brottmål, liksom engagemang på lokalnivå har beaktats. Brottsoffrens legitima intresse av att ha en starkare röst vid hanteringen av konsekvenserna av brottet fick erkännande, liksom vikten av att uppmuntra gärningsmännens känsla för ansvar, vilket ansågs kunna främja deras återanpassning och rehabilitering.¹¹⁹

I rekommendationens bilaga presenteras vissa allmänna principer och riktlinjer för medling, som medlemsstaterna bör beakta ifråga om medling. Till de allmänna principerna hör bland annat: parternas frivilliga deltagande och möjligheten att återkalla samtycket när som helst i förfarandet – sekretess på det som uttalas under medling – att ur rättvisesynpunkt och för verksamhetens kvalitet göra medling allmänt tillgänglig – att verksamheten oavsett privat eller offentlig regi bör vara statligt godkänd som en möjlighet, ett alternativ eller ett komplement till den sedvanliga rättsprocessen – att finansiering bör ske av statliga medel – att en tillräcklig självständighet i rättssystemet bör ges – samt att medlingen borde vara tillgänglig under alla stadier av den rättsliga processen.¹²⁰

Som rättsliga utgångspunkter anges bland annat att lagstiftningen bör underlätta för medlingsförfarandet och att rättssäkerhetsgarantier måste beaktas under förfarande.¹²¹

¹¹⁸ BRÅ handbok, 2007, s 54

¹¹⁹ Prop. 2001/02:126, s 16 f

¹²⁰ Ibid, s 17

¹²¹ Ibid, s 17

Det anges också att riktlinjer för hur medlingen ska användas bör finnas, särskilt ifråga om hur ärenden ska hanteras efter genomförd medling. Parterna bör informeras fullständigt och objektivt om medling. Inte heller bör medlingen användas som ett medel för att klargöra skuldfrågan. Grundläggande fakta i ärendet bör parterna vara överens om även om gärningsmannen inte behöver ta på sig full skuld till det inträffade, och med hänsyn till parterna bör medlingen ske bakom lyckta dörrar.¹²²

Innan medlingsärenden leder till en praktisk medling bör skillnader avseende parternas ålder, mognad eller intellektuella kapacitet beaktas. Medlaren bör också innan medlingsförfarandet informeras om alla relevanta omständigheter i fallet från rättsväsendet. Som motprestation bör medlaren rapportera tillbaka om medlingen och dess resultat, men utan att avslöja vad som förekommit vid medlingsmötet eller ge uttryck för någon bedömning av parternas uppträdande. En regelbunden dialog mellan medlingsverksamheten och rättsväsendet bör finnas för att utveckla ömsesidig förståelse. Erkända normer bör reglera medlingsverksamheten.¹²³

4.2 Socialtjänstlag (2001:453)

1 januari 2002 antogs en ny socialtjänstlag. SoL är en ramlagsutformad välfärdslag – en central del i välfärdsstatens socialpolitik.¹²⁴ En rättslig reglering för enskildas stöd till överlevnad har dock funnits sedan 1700-talet och har en ideologisk grund i att staten är förpliktigad att vårda medborgarna.¹²⁵

Portalparagrafen – 1:1 – anger socialtjänstens övergripande mål:

Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas
– *ekonomiska och sociala trygghet,*
– *jämlikhet i levnadsvillkor,*
– *aktiva deltagande i samhällslivet.*
Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupper egna resurser.
Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

Här kommer också den primära utgångspunkten att åtgärder inom socialtjänsten ska bygga på frivillighet till uttryck (tredje stycket).

Ifråga om *socialtjänst* och socialtjänstlagen talas det ömsom om socialtjänst, ömsom om *socialnämnd*. Kommunens ansvar att sörja för socialtjänsten fullgjordes tidigare genom en nämnd, socialnämnden, men i och med införandet av en friare kommunallagstiftning finns inte längre en skyldighet för kommunerna att ha en särskild socialnämnd.¹²⁶

4.2.1 Socialtjänstens särskilda skyddsgrupper

I SoL kap 5 finns särskilda bestämmelser om olika *skyddsgrupper*. En av dessa är *barn och unga*.

1 § Socialnämnden skall
– *verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,*

¹²² Ibid, s 17f

¹²³ Ibid, s 18

¹²⁴ Prop. 2000/01:80, s 82

¹²⁵ Ibid, s 81

¹²⁶ Norström & Thunved 2006 s 40f

- i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,
- med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,
- aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk bland barn och ungdom av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel,
- i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet,
- i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller adoption har avgjorts.

Även brottsoffer är en särskild skyddsgrupp och socialnämnden ska verka för att den som utsatts för brott, liksom dennes närstående, får stöd och hjälp (11 §).

4.2.2 Kommunernas obligatorium att erbjuda medling

I SOU 2000:105 föreslogs ett kommunalt obligatorium att kunna erbjuda och svara för medling för unga lagöverträdare. Den främsta anledningen var rättviseskäl. Utan ett obligatorium ansågs ingen garanti föreligga för att medling kommer till stånd i alla kommuner, vilket medför att samtliga unga lagöverträdare inte kommer kunna erbjudas medling.¹²⁷

*”Om medlingsverksamheten görs till en obligatorisk uppgift för kommunerna skulle unga lagöverträdare och brottsoffer vid ungdomsbrottslighet på lika villkor i hela landet kunna erbjudas medling. Rättviseskäl talar enligt regeringens mening mycket starkt för detta. Medlingen har även en viss ställning i straffsystemet, vilket också talar för att frågan om medling inte bör avgöras av var den unge är bosatt.”*¹²⁸

Regeringen såg dock ett behov av ytterligare övervägningar¹²⁹ och aviserade därför Ungdomsbrottsutredningen som resulterade i ett nytt betänkande (SOU 2004:122). Utredningen påvisade svårigheter med att ge medlingen en mer framträdande roll i rättssystemet och påtalade att medlingens rehabiliterande effekt inte var tillräckligt utforskad. Kravet på allmän tillgänglighet och likhet inför lagen ansågs dock tala för att medlingsverksamheten borde vara obligatorisk.¹³⁰

*”En viktig princip inom straffrätten är att lika fall skall behandlas lika. Det är därför en självklar utgångspunkt att påföljder och andra ingripanden skall finnas tillgängliga för alla.”*¹³¹

Regeringen fann således att skälen var tillräckliga och föreslog sålunda kommunernas obligatorium att sörja för att medling erbjuds i de brott där gärningsmannen är under 21 år.¹³² Följden av detta blev en ny paragraf i SoL – 5:1 c – som trädde i kraft 1 jan 2008.

Kommunen skall sörja för att medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott kan erbjudas när brottet har begåtts av någon som är under 21 år.

¹²⁷ Prop. 2005/06:165, s 104

¹²⁸ Ibid, s 105 f

¹²⁹ Prop. 2001/02:126, s 30

¹³⁰ Prop. 2005/06:165, s 104

¹³¹ Ibid, s 45

¹³² Ibid, s 106

4.2.3 Samverkansskyldigheter inom socialtjänsten

Inom ramen för socialtjänstens arbete med barn och unga åligger det också ett krav på samverkan med andra berörda aktörer.

5:1a Socialnämnden skall i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. /.../ Nämnden skall aktivt verka för att samverkan kommer till stånd.

Det finns också en skyldighet för andra myndigheter, vars verksamhet berör barn och unga, att genast anmäla till socialtjänsten om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära ett ingripande från socialnämnden till skydd för den unge. Myndigheterna är också skyldiga att lämna ut alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning och barnet eller den unge vuxnes skyddsbehov (SoL 14:1).

4.3 Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

LUL, innehåller särskilda bestämmelser om handläggning hos polis, åklagare och domstol av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt 21 år (1 §). Lagen är ett komplement till rättegångsbalken, och motiveras med samhällets utgångspunkt är att unga lagöverträdare primärt ska bli föremål för vård inom socialtjänsten och hållas utanför den statliga kriminalvården.¹³³

Medling har sedan medlingslagens tillkomst givits plats även i dessa särskilda bestämmelser för ungdomsbrott.

4.3.1 Underrättelse om medling

I de fall där socialtjänsten ska underrättas om ett barn är skäligen misstänkt för brott så ska det framgå av underrättelsen om denne tillfrågats om att delta i medling, samt hur inställningen till ett sådant deltagande mottogs.¹³⁴ Detta ger också vid handen att det åligger rättsväsendet en skyldighet att samverka med socialtjänsten genom informationsutlämnande via underrättelsen.

6 § Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, skall socialnämnden genast underrättas. Av underrättelsen skall det framgå om den misstänkte har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott samt hur den misstänkte ställt sig till deltagande.

4.3.2 Medling som giltig grund för åtalsunderlåtelse

När åklagaren ska besluta om åtalsunderlåtelse ska medverkade i medling särskilt beaktas och medling verkar sålunda som en giltig grund för åtalsunderlåtelse. I förarbetena motiveras bestämmelsen med att det är rimligt att i lagtexten skapa en bättre balans mellan å ena sidan intresset av likabehandling av lagöverträdarna, å andra sidan intresset av att hänsyn tas till den unges vilja att göra rätt för sig.¹³⁵

17 § Åtalsunderlåtelse får beslutas, om den unge blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge:
1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453),

¹³³ Clevesköld & Thunved, 2001, s 17

¹³⁴ Prop. 2005/06:165, s 103

¹³⁵ Prop. 1987/88:135, s 30 & 39f

2. *vård eller annan åtgärd enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller*

3. *annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.*

Åtalsunderlåtelse får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

Vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall åklagaren utöver vad som följer av första och andra styckena särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan, att på annat sätt gottgöra målsäganden eller att medverka till att medling kommer till stånd enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

Åtalsunderlåtelse får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. Vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts skall särskilt beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.

Den unge ska dock om åtalsunderlåtelse beslutas iakttaga skötsamhet och ett beslut om åtalsunderlåtelse får återkallas om särskilda omständigheter föranleder det (22 §). Om ett avtal om gottgörelse träffas vid ett medlingsmöte, och om detta inte följs av gärningsmannen kan det ligga till grund för återkallelse av åtalsunderlåtelse för den unge.¹³⁶

4.4 Sekretesslag (1980:100)

Sekretess är ett undantag från offentlighetsprincipen. Sekretessbestämmelserna finns av hänsyn till både allmänna och enskilda intressen.¹³⁷

SekrL innehåller bestämmelser om tystnadsplikt i det allmännas verksamhet och förbud att lämna ut allmänna handlingar (1:1). Förbudet gäller för den myndighet där uppgiften är sekretessbelagd (1:3), liksom för den person som genom anställning, uppdrag eller liknande hos det allmänna har fått kännedom om uppgiften (1:6).

Sekretess gäller som huvudregel inte bara i förhållande till enskilda utan även mellan myndigheter (1:3 första stycket). Syftet är att sekretesskyddade uppgifter inte ska kunna användas i andra verksamheter än den som uppgifterna är avsedda för.¹³⁸ Det föreligger också sekretess mellan självständiga verksamhetsgrenar inom samma myndighet (SekrL 1:3 andra stycket), liksom mellan olika kommunala nämnder.

4.4.1 Sekretess med hänsyn till intresset att förebygga eller beivra brott

I kap 5 SekrL finns särskilda bestämmelser om *sekretess med hänsyn till det brottsförebyggande och brottsbeivrade arbetet*.

Sekretess gäller för uppgifter som bland annat hänför sig till: förundersökning i brottmål, och åklagar- och polismyndighets verksamhet i övrigt för att förebygga, uppdaga, utreda eller beivra brott (1 § första stycket). Sekretess gäller också för andra verksamheter eller myndigheter som biträder åklagar- eller polismyndighet i arbetet med att förebygga, uppdaga, utreda och beivra brott (1 § tredje stycket).

¹³⁶ Prop. 2001/02:126, s 52

¹³⁷ Henrik Brusin

¹³⁸ Clevesköld & Thunved, 2004, s 20

4.4.2 Sekretess med hänsyn till enskildas personliga förhållanden

Kap 7 innehåller bestämmelser om sekretess med *hänsyn till enskildas personliga förhållanden*.

För socialtjänsten gäller *sträng sekretess* eftersom socialtjänstens verksamhet anses vara särskilt integritetskränkande.¹³⁹ Förutsättningen för att kunna lämna ut uppgifter om enskildas personliga förhållanden är att det ska *stå klart* att den enskilde eller dennes anhöriga inte kommer lida men om uppgiften lämnas ut.¹⁴⁰ *Socialtjänstsekretessen* stadgas i 7:4 första stycket:

Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom eller henne närstående lider men. Sekretessen gäller dock inte beslut om omhändertagande, beslut om vård utan samtycke eller beslut om slutet ungdomsvård.

Det finns även uppgifter som har *svag sekretess* – sekretess gäller endast om det kan *antas* att uppgift som lämnas ut kan leda till men för den enskilde eller dennes anhöriga.¹⁴¹

Det är även i kap 7 som en särskild paragraf – 7:44 – om sekretess vid medling infördes i och med medlingslagens tillkomst.

Sekretess gäller i verksamhet enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider men.

4.4.3 Undantag från sekretess – Samverkansparagraferna 1:5 och 14:2

Även om vissa uppgifter skyddas av sekretess så finns det undantagsfall då dessa uppgifter ändå får lämnas ut. Dessa undantag anges primärt i kap 14. Det finns dock ett stadgat undantag redan i lagens inledande bestämmelser som öppnar möjligheten för myndigheter att väga intresset av en effektiv samverkan mot den enskildes intresse av sekretess.¹⁴²

1:5: Sekretess utgör inte hinder mot att uppgift lämnas ut, om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten skall kunna fullgöra sin verksamhet.

Utifrån samverkansperspektiv menar Brusin att de mest betydande bestämmelserna (utöver 1:5), står att finna i 14:2. Tillsammans bidrar dessa till möjligheten att samverka genom uppgiftsutlämnande, och därför kallar han också dessa för samverkansparagraferna.¹⁴³

1 oktober 2006 infördes ändringar i SekrL vars syfte var stycket att ge socialtjänsten utökade möjligheter att lämna ut uppgifter som rör ungdomar till polisen för att motverka ungdomsbrottlighet.¹⁴⁴ Ändringarna infördes i 14:2 sjunde och åttonde stycke.

¹³⁹ Henrik Brusin

¹⁴⁰ Ibid

¹⁴¹ Ibid

¹⁴² SOU 2003:99, s 154

¹⁴³ Henrik Brusin

¹⁴⁴ Prop. 2005/06:161, s 83

Sjunde stycket: Sekretess enligt 7 kap. 4 § första och tredje styckena hindrar vidare inte att uppgift, som angår misstanke om

1. överlåtelse av narkotika i strid med narkotikastrafflagen (1968:64),

2. överlåtelse av dopningsmedel i strid med lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller

3. icke ringa fall av olovlig försäljning eller anskaffning av alkoholdrycker enligt alkohollagen (1994:1738),

till den som inte fyllt arton år, lämnas till åklagarmyndighet eller polismyndighet.

Åttonde stycket: Sekretess som avses i sjunde stycket hindrar vidare inte att uppgift som behövs för ett omedelbart polisiärt ingripande lämnas till polismyndighet när någon som kan antas vara under arton år påträffas av personal inom socialtjänsten under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarig risk för den unges hälsa eller utveckling. Detsamma gäller om den unge påträffas när han eller hon begår brott.

Om ett barn påträffas av socialtjänstpersonal under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarig risk för dennes utveckling är det av stor vikt att snabb reaktion från samhället kommer till stånd. Socialtjänsten får därför i en sådan situation, utan hinder av sekretess, lämna ut sådana uppgifter till polisen som behövs för ett ingripande.¹⁴⁵ Bestämmelserna innebär däremot ingen skyldighet att på eget initiativ anmäla misstankar om brott, eller lämna ut uppgifter, endast en möjlighet. Det ankommer på den myndighet som förfogar över uppgiften att avgöra huruvida de sekretessbrytande förutsättningarna föreligger vilket innebär att polis- eller åklagarmyndigheten måste lämna tillräckligt med information för att en sådan prövning ska kunna göras.¹⁴⁶

4.5.4 Uppgiftsskyldighet

Enligt SekrL 15:5 föreligger det en *uppgiftsskyldighet* mellan myndigheter. En myndighet ska på begäran av annan myndighet lämna uppgift som den förfogar över i den mån hinder inte möter på grund av bestämmelse om sekretess eller av hänsyn till arbetets behöriga gång. Om uppgiftsskyldighet föreligger utgör sekretess inget hinder att uppgift lämnas till annan myndighet (14:1).

¹⁴⁵ Socialstyrelsens meddelandeblad, 2006-1-22, s 14

¹⁴⁶ Prop. 2005/06:161, s 104

5. Samverkan

I detta kapitel presenteras samverkan utifrån de sekundära forskningsfrågorna: Hur och vart kommer kravet på samverkan mellan olika myndigheter och organisationer fram? och Vilka är de myndigheter och organisationer som omfattas av samverkan kring medling?

5.1 Samverkansprincipen

Det har sedan länge ansetts vara en självklar princip att alla myndigheter är skyldiga att samverka och bistå varandra i den utsträckning som det kan ske.¹⁴⁷

FL 6 § Varje myndighet skall lämna andra myndigheter hjälp inom ramen för den egna verksamheten.

Uppgiftsskyldigheten som behandlats ovan kan ses som en precisering av samverkansprincipen.¹⁴⁸

Samverkan mellan socialtjänst och rättsväsendet ses som en åtgärd i linje med att uppnå större likhet inför lagen, varför samverkan bör komma till stånd i större utsträckning.¹⁴⁹ Ett väl fungerande samarbete, särskilt mellan socialtjänst och polis, anses vidare kunna gagna såväl samhället som helhet som den enskilde.¹⁵⁰

5.2 Samverkan kring unga lagöverträdare

”När det gäller de åtgärder som socialtjänsten vidtar i anledning av att barn och ungdomar begår brott måste utvecklingsarbetet ske på bred front. Enligt regeringens bedömning behövs såväl ett samarbete mellan kommunerna och mellan kommunernas socialtjänst och rättsväsendet som ett samlat ansvar på nationell nivå för arbetet med dessa barn och ungdomar.”¹⁵¹

Ett bra samarbete mellan rättsväsendet och socialtjänsten är av största betydelse för att unga lagöverträdare skall kunna återföras till ett liv utan fortsatt kriminellt beteende.¹⁵² Det är också viktigt att samarbetet mellan berörda verksamheter i fråga om ungdomsbrottslighet stärks för att kunna uppnå det.¹⁵³

Regeringen påtalar vikten av att säkerställa rutiner för att samverkan mellan olika aktörer som berörs av unga lagöverträdare, till följd av utvärderingen av 1999 års påföljdsreform, som visade att de förhoppningar som ställts på ökad samverkan inte infriats.¹⁵⁴ Som förslag ska socialtjänsten verka för att information och erfarenheter på ett övergripande plan regelbundet utbyts med rättsväsendet.¹⁵⁵

¹⁴⁷ SOU 2003:99, s 222

¹⁴⁸ Ibid, s 222

¹⁴⁹ Prop. 2005/06:165, s 45

¹⁵⁰ SOU 2003:99, s 331

¹⁵¹ Prop. 2005/06:165, s 45

¹⁵² Ibid, s 47

¹⁵³ Ibid, s 42

¹⁵⁴ Ibid, s 151

¹⁵⁵ Ibid, s 151

5.3 Samverkan kring medling

Det är många som ska samverka för att medlingsverksamheten ska bli effektiv och bra.¹⁵⁶ Ett fungerande samarbete är också av avgörande betydelse för att medlingsverksamheten ska få medlingsärenden förmedlade till sig.¹⁵⁷

I resultaten från BRÅ:s försöksverksamhet konstaterades att ett utbyggt samarbete med polisen var en förutsättning att medlingsverksamheterna skulle fungera.¹⁵⁸ Inte heller åklagarna ansågs delta i medlingsprocessen i önskvärd utsträckning. Som förklaringar till att samarbetet med åklagarna kan brista angavs att medlingen inte direkt införlivats i rättssystemet, och att de kan hysa en oro för att medlingen ska störa rättsprocessen.¹⁵⁹ Bildandet av samverkansgrupper med representanter för berörda myndigheter är ett bra sätt att förbättra samarbetet.¹⁶⁰

Även i SOU 2000:105 betonas vikten av samverkan. Dock fann inte utredningen skäl att samarbetsfrågan författningsreglerades utan att myndigheterna själva borde ges möjlighet att finna lokala lösningar som passar lokala förhållanden.¹⁶¹ På lokalt plan är det många som direkt eller indirekt både påverkar och påverkas av medling. Det första medlingsverksamheten bör göra är att upprätta en intressentmodell där man identifierar vilka dessa aktörer är.¹⁶²

5.3.1 Förmedlande av medlingsärenden

På frågan vem som ska initiera medling anger regeringen att polis, åklagare och socialtjänst är de mesta lämpade initiativtagarna. Även domstolen bör i vissa fall kunna ta initiativ.¹⁶³ Det är hittills polisen som förmedlat flest ärenden.¹⁶⁴ I polisens underrättelse till socialtjänsten om ett barn begått brott som kan föranleda socialrättsliga insatser ska det som sagt framgå om denne tillfrågats om medling.

BRÅ motiverar många av de samverkansparter som presenteras nedan, med att de kan förmedla ärenden. Någon uttryckligen lagstadgad skyldighet för någon organisation att förmedla ärenden står dock inte att finna.

5.3.2 Medlingens samverkanparter

De tre viktigaste samverkansparterna är *socialtjänst*, *polis* och *åklagare*. Men också kriminalvården, skolan, lokala brottsförebyggande råd, lokala brottsofferjourer, stödcenter för unga brottsoffer, barn och ungdomspsykiatri och psykologer, näringsidkare och kommunens förvaltningar.¹⁶⁵

Socialtjänsten

Medling är som sagt ett obligatorium för kommunerna, vilket knyter samman medlingsverksamheten till den kommunala socialtjänsten (SoL 5:1 c) och per automatik gör

¹⁵⁶ BRÅ handbok, 2007, s 57 & Prop. 2001/02:126, s 53

¹⁵⁷ BRÅ rapport 2005:14, s 51

¹⁵⁸ Prop. 2001/02:126, s 22

¹⁵⁹ BRÅ rapport 2005:14, s 52

¹⁶⁰ Prop. 2001/02:126, s 64

¹⁶¹ SOU 2000:105, s 185

¹⁶² BRÅ handbok, 2007, s 53

¹⁶³ Prop. 2001/02:126, s 63

¹⁶⁴ BRÅ handbok, 2007, s 53f

¹⁶⁵ Ibid, s 53ff & avsnitt 5.3.2

socialtjänsten till en primär aktör. Medlingsverksamheten också är beroende av socialtjänstens resurser. Vidare så förmedlas även en stor del av de medlingsbara ärendena via socialtjänsten.¹⁶⁶

I lagen har socialtjänsten en mycket vidsträckt innebörd. Primärt innefattar socialtjänsten direkta åtgärder som avser att bistå enskilda med stöd eller vård, och sekundärt åtgärder som indirekt gagnar medborgarnas välfärd.¹⁶⁷

Polis

Polisen ska bland annat förebygga brott, övervaka den allmänna ordningen och säkerheten, bedriva spaning och göra brottsutredningar (PL 2 §). Polisens uppdrag beskrivs som ett led i samhällets verksamhet för att främja rättvisa och trygghet (PL 1 §). Det ankommer också på polisen att samverka med åklagare liksom andra myndigheter och organisationer vars verksamhet berör polisens.

PL 3 § första stycket Polisens skall samarbeta med åklagarmyndigheterna. Samarbete skall också äga rum med andra myndigheter och organisationer vilkas verksamhet berör polisverksamheten. Särskilt åligger det därvid polisen att fortlöpande samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.

De allra flesta medlingsärendena förmedlas av polisen. Det är polisen som i regel först kommer i kontakt med de unga lagöverträdarna. Engagemang för och kvalitet i polisens arbete med att förmedla ärenden är viktig förutsättning för att medlingsverksamheten ska få ärenden. Således är polisen en mycket viktig samverkanspartner i fråga om medling.¹⁶⁸ Eftersom socialtjänsten är en sådan myndighet som polisen särskilt ska samverka med och har uppgiftsskyldighet mot, så kan uppgifter om medlingsbara ärenden lämnas från polisen till socialtjänsten och medlingsverksamheten utan hinder av sekretess.¹⁶⁹

Åklagare

Åklagarens tre huvuduppgifter är att utreda brott, fatta beslut om åtal ska väckas eller inte samt framträda i domstolen för att föra allmänhetens talan i brottmål.¹⁷⁰

Objektivitetsprincipen medför en objektivitetsplikt för bland annat åklagare som innebär att denne i ett brottmål också ska bevaka också den tilltalades intressen. I första hand innebär principen att åklagaren skall söka och beakta sådan bevisning som också talar för den tilltalades oskuld, men också att i övrigt agera till den tilltalades förmån för att garantera en opartisk prövning av dennes skuld.¹⁷¹

Beslut om att inleda förundersökning vid brott ankommer på åklagaren eller polisen. Polisen ska dock lämna över förundersökningsledning till åklagaren så snart det är fråga om saken

¹⁶⁶ Ibid, s 54

¹⁶⁷ Strömberg, 2006, s 124

¹⁶⁸ BRÅ handbok, 2007, s 53 f

¹⁶⁹ BRÅ rapport 2005:14 s 55

¹⁷⁰ <http://www.aklagare.se/Aklagarens-roll/>

¹⁷¹ NE 2007, objektivitetsprincipen

inte är av enkel beskaffenhet och skäligen misstanke fattats, eller att det finns särskilda skäl som föranleder det (RB 23:3 första stycket). Ett särskilt skäl är om en minderårig begått brott vars påföljd är minst sex månaders fängelse, och om denne är skäligen misstänkt. I dessa fall ska åklagaren alltid leda förundersökning (LUL 3 §). Som förundersökningsledare är åklagaren ansvarig för att brottet utreds på bästa möjliga sätt.¹⁷²

Åklagaren får också anlita biträde av polismyndigheten vid förundersökningen eller uppdra åt polisman att vidta viss åtgärd inom ramen för förundersökningen om det är lämpligt med hänsyn till åtgärdens beskaffenhet (RB 23:3 andra stycket). Vid mindre allvarliga brott genomför polisen hela förundersökningen. När den är avslutad beslutar åklagaren om åtal ska väckas eller inte.¹⁷³

Enligt Peczenik underkastas åklagarens arbete dels en rättslig reglering, dels en etisk bedömning som gör dennes verksamhet och argumentation förenlig med den tilltalades rättsäkerhet.¹⁷⁴

Kriminalvården

Det ankommer på kriminalvården att bedriva ett aktivt påverkansarbete för att dömda brottslingar inte ska återfalla i brott. I detta påverkansarbete kan medling vara en möjlig metod. Medling kan äga rum på anstalt, under övervakning efter villkorlig frigivning eller i samband med verkställandet av icke frihetsberövande påföljder.¹⁷⁵

I och med att medling prioriterar även de unga vuxna, och inte bara barn, är kriminalvården i högre grad än tidigare en betydande samverkanspartner.¹⁷⁶

Misstänka gärningsmän som kan komma att dömas till fängelse, särskild vård eller skyddstillsyn med fängelse alternativt villkorlig dom, kommer till frivården för en personutredning inför rättegången. Frivården ansvarar också för vissa påföljder och övervakning i samband med villkorlig frigivning. Således kan frivården vara aktuell i förmedlandet av ärenden till medlingsverksamheten. Detta både före och efter en rättegång.¹⁷⁷

Skolan

Många de brott som unga lagöverträdare begår, och som leder medling, begås i skolan. Således är skolan en betydande verksamhet i samarbetet med medling. I vissa kommuner föreligger också samarbete med skolorna för att lösa konflikter mellan elever. I dessa fall behöver inte ärenden föranledas av polisanmälan. Det är vidare en fördel om skolorna har god kunskap om att det finns en medlingsverksamhet, vad medling innebär samt vilket stöd de kan få.¹⁷⁸

¹⁷² Justitiedepartementet, *Det svenska rättsväsendet*, 2006, s 8

¹⁷³ *Ibid*, s 8

¹⁷⁴ Peczenik, 1995, s 33

¹⁷⁵ BRÅ handbok, 2007, s 55

¹⁷⁶ *Ibid*, s 55

¹⁷⁷ *Ibid*, s 55

¹⁷⁸ *Ibid*, s 55

Lokala brottsförebyggande råd

Lokala brottsförebyggande råd har som uppgift att samordna det brottsförebyggande arbetet i kommunen. Råden består av representanter från bland annat kommunens förvaltningar, politiker och polis. Någon direkt roll i medlingsverksamheten är ovanligt men genom sin breda förankring i kommunen kan de verka som stöd i det samordnande arbetet.¹⁷⁹

Lokala brottsofferjourer

Regeringen sätter stort värde i att medlingsverksamheten samverkar med brottsofferjourerna. Samarbetet framhålls som särskilt angeläget eftersom det kan finnas behov av stödpersoner för brottsoffer därifrån.¹⁸⁰

Det finns lite drygt 100 lokala brottsofferjourer i Sverige som arbetar med praktisk hjälp och emotionellt stöd till brottsoffer och vittnen. Förutom att ge brottsoffret stöd i medlingsförfarandet kan brottsofferjouren också fungera som en informationskanal i fråga om medlingens existens, eftersom medling även kan komma ske till följd av ett brottsoffers begäran.¹⁸¹

Eftersom brottsofferjourerna har stor erfarenhet och kunskap kring brottsofferproblematik kan de också verka som ett bollplank för medlare så att de i sin tur får ökad kunskap i sitt arbete med brottsoffer.¹⁸²

Brottsofferjourerna samordnas inom *Brottsofferjourernas riksförbund* (BOJ) som är en ideell organisation som arbetar för bättre villkor för brottsoffer. Arbetet baseras på internationella konventioner avseende mänskliga rättigheter. De tar fram statistik över antal ärenden och brottstyper, svarar för utbildning av sina medlemmar, samt löpande fortbildning inom brottsofferområdet genom att ta fram utbildningsmaterial och anordna seminarier.¹⁸³

Stödcenter för unga brottsoffer

Stödcenter för unga brottsoffer finns inte i alla kommuner men där de finns kan ett samarbete med dessa vara till gagn för såväl brottsoffren som medlingsverksamheten. Centren stödjer barn och ungdomar som blivit utsatta för brott och kan även förmedla ärenden till medlingsverksamheten.¹⁸⁴

Barn- och ungdomspsykiatri och psykologer

Eftersom medling är en process som bygger på målsättningen att både brottsoffer och gärningsman ska gå stärkta ur förfarandet så kan det finnas tillfällen när medlingsverksamheten behöver kunna rådfråga eller hänvisa vidare till barnläkare, ungdomspsykiater eller psykolog för att hjälpa parterna att bearbeta händelsen och gå vidare i

¹⁷⁹ Ibid, s 55

¹⁸⁰ Prop. 2001/02:126, s 53

¹⁸¹ BRÅ handbok, 2007, s 55

¹⁸² Ibid, s 56

¹⁸³ http://www.boj.se/index.pl/om_boj

¹⁸⁴ BRÅ handbok, 2007, s 56

livet. Av den anledningen kan utarbetade kanaler mellan dessa och medlingsverksamheten vara värdefulla.¹⁸⁵

Näringsidkare

Många av de brott som leder till medling begås mot näringsidkare. En och samma näringsidkare kan bli föremål för brott och delta i medling flera gånger per år. Att näringsidkare har förståelse för och en positiv inställning till medling är en förutsättning för att medlingar med dessa ska kunna genomföras och nå bra utfall. Därför bör medlingsverksamheten försöka bygga upp förtroendet hos lokala näringsidkare och förmedla medlingens syften och mål, likväl som metoder för förenklad medling som underlättar näringsidkarens deltagande bör eftersträvas.¹⁸⁶

Kommunens förvaltningar

Även kommunens olika verksamheter utsätts för brott som senare kan bli medlingsärenden. I dessa fall blir målsägande en tjänsteman från kommunen. Det är också här viktigt att det finns förståelse för medlingens syften och mål så att den tjänsteman som representerar kommunen kan delta på ett ändamålsenligt sätt. Det kan vara till fördel att utse en eller två tjänstemän från exempelvis kommunens fastighetsbolag som deltagande i medling som särskild arbetsuppgift vid sidan av ordinarie. Om samtliga förvaltningar som kan bli aktuella för medling gör så, kan tjänstemännen ges särskild information eller utbildning från medlingsverksamheten, vilket ökar förutsättningarna för lyckade medlingar.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Ibid, s 56

¹⁸⁶ Ibid, s 56f

¹⁸⁷ Ibid, s 57

6. Empiri

I detta kapitel presenteras den genomförda enkätundersökningen som har sin bakgrund i de problemområden som behandlats i studien. Undersökningen syftar till att se den faktiska samverkan i dagsläget och bekräfta eller dementera huruvida det föreligger svårigheter vid samverkan hos den aktuella respondentgruppen. Utgångspunkten har varit den primära frågeställningen: Föreligger det svårigheter vid samverkan i dagsläget?

6.1 Inledning

Inom ramen för ämnesområdet och syftet så utfördes en empirisk enkätbaserad studie. Detta för att kunna lämna ett praktiskt och tidsaktuellt uttalande kring samverkan mellan berörda myndigheter och organisationer.

6.2 Syfte

Syftet med att genomföra studien var att kunna analysera organisationernas samverkan kring medling och de unga lagöverträdarna i praktiken och till följd av detta kunna bekräfta eller dementera svårigheter, samt vad eventuella samverkanssvårigheter har för orsak.

6.3 Studiens praktiska bakgrund

Enkäten upprättades i ett webbaserat enkätverktyg – Query & Report. Jag fick tillgång till mjukvaran via Karlstads universitet och programmet underlättar både insamling och sammanställning av de utgivna enkäterna. I och med att programmet är webbaserat behövde således inte respondenterna fylla i några papper och skicka in. Genom e-post skickades en länk till enkäten ut till respondenterna. Med några enkla knapptryckningar besvarades frågorna. När detta var gjort klickade respondenterna på en knapp som slutförde deras deltagande och svaren kom då per automatik tillbaka till programmet där de hamnade i en datainsamlingsbas. I denna insamlingsbas kan svar kontinuerligt granskas och analyseras.

6.4 Urval

Urvalet av respondenter har varit begränsat till Göteborgs stad och dess kranskommuner. De som fått ta del av enkäten är verksamma inom olika berörda organisationer i fråga om medling. Medlingsverksamheten vid Göteborgs stad upprättade en kontaktlista ur deras kontaktnät och dessa fick alla varsitt e-post där de tillfrågades om att delta. Totalt tillfrågades 17 personer.

6.5 Uppbyggnad

Den upprättade enkäten, som kan ses i sin helhet i bilaga 1, bestod av 51 frågor. Förutom den första frågan (som var till för att respondenten skulle fylla i vilken organisation denne tillhör), så berörde alla frågor indirekt eller direkt samverkan på något vis. Frågorna formulerades med hänsyn till studiens problembakgrund.

6.6 Begränsningar

Resultaten av den empiriska studien är i denna publikation är inte fullständiga. Till följd av den korta tid som uppsatsen i sin helhet skulle genomföras på så skickades enkäterna ut både något sent i förhållande till när studien skulle presenteras och till ett urval som hade kunnat vara mer omfattande. Totalt fick jag före årsskiftet in fyra svar. Då detta innebär en

begränsning i generaliseringen får dessa svar istället verka preliminära hypoteser som ger en fingervisning om hur det förhåller sig i praktiken.

Resultaten som presenteras nedan är ett urval av svar utifrån enkäten som upprättades. Samtliga svar på samtliga frågor presenteras sålunda inte utan de svar som uppfyller den empiriska studiens syfte, att bekräfta eller dementera svårigheter vid samverkan liksom orsaker till detta, har plockats ut ur rapporten och förts in i denna studie.

6.7 Resultat

Svarsfrekvens

Av 17 tillfrågade före årsskiftet 2007 – 2008 inkom 4 svar (23,5%). Av dessa respondenter var det jämn fördelning av de samverkande aktörerna. Ett svar vardera inkom från medlingsverksamheten, socialtjänsten, polisen och åklagaren.

Fungerande samarbete?

I enkäten fick respondenterna skalenligt bedöma hur väl samarbetet mellan de olika samverkansparterna fungerar. Detta var från skala 0 – 10 där 0 = samarbetet inte fungerar alls och 10 = samarbetet fungerar mycket väl. Resultaten kan sammanfattas i medelvärden.

Figur 1. Samarbetet mellan olika aktörer i dagsläget

• <i>Medlingsverksamheten:</i>	<i>6,75</i>
• <i>Polisen:</i>	<i>6,50</i>
• <i>Åklagare:</i>	<i>4,75</i>
• <i>Socialtjänsten:</i>	<i>3,75</i>
• <i>Kriminalvården:</i>	<i>2</i>
• <i>Övriga samverkansparter:</i>	<i>3,50</i>

Figur 2. Betygsgradering samverkan i dagsläget

- *0.0 – 3.9 Underkänd*
- *4.0 – 6.0 Godkänd*
- *6.1 – 10.0 Väl godkänd*

Underkänd

Socialtjänsten

Kriminalvården

Övriga aktörer

Godkänd

Åklagaren

Väl godkänd

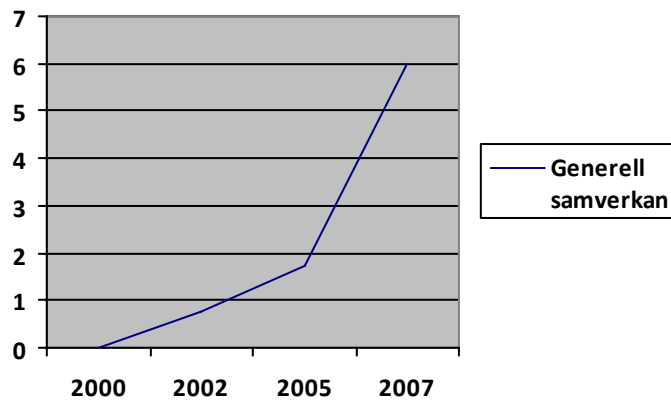
Medlingsverksamheten

Polisen

Figur 3. Det generella samarbetet med samtliga aktörer över tid

- *I dagsläget:* 6
- *För två år sedan:* 1,75
- *För fem år sedan:* 0,75
- *För sju år sedan:* 0

Figur 4. Diagram över den generella samverkan över tid

Svårigheter vid samverkan

På frågan om respondenten stött på några svårigheter vid samverkan anger 75 % av de svarande att det hänt. För 25 % har det hänt många gånger och för 50 % några gånger. Följdfrågan för dessa svarande var inom vilket/vilka områden dessa svårigheter uppstått.

Figur 5. Resultat områden där samverkanssvårigheter uppstått

	Svarsalternativ	Antal svar	Fördelning %
1	I olika organisationers mål	2	50.0
2	I olika tolkningar av lagen om medling	1	25.0
3	I sekretess	0	0.0
4	I andras inställning till medling	2	50.0
5	I min egen inställning till medling	0	0.0
6	I gärningsmannens inställning till medling	0	0.0
7	I brottsoffrets inställning till medling	0	0.0
8	I bristande kunskap kring medling	1	25.0
9	I brist på rutiner kring medling	3	75.0
10	I brist på gemensam syn kring medling	2	50.0
11	Annat	0	0.0
0	Vet inte	0	0.0

Som synes i figur 5 anger samtliga av respondenterna som stött på svårigheter i samverkan att *bristande rutiner* är den största boven. Därtill har svårigheter uppstått för 50 % av respondenterna till följd av *bristande gemensam syn, organisationernas olika mål* och *andras inställning till medling*. 25 % har även stött på svårigheter till följd av *tolkning av medlingslagen* och i *bristande kunskap kring medling*.

Rutiner

75 % av respondenterna har upparbetade rutiner medan 25 % inte har det. Av de respondenter som har upparbetade rutiner så har 66,7% av dessa rutinerna skriftliga dokumenterade. Detta innebär att de brister i rutiner som anges som orsak till samverkanssvårigheter inte beror på att rutiner saknas utan att de rutiner som finns inte är tillräckliga.

Gemensam syn

Generellt sett anses en gemensam syn kring medling vara viktigt. 75 % av respondenterna har graderat vikten av den gemensamma synen mellan 7 – 10 på en 10-gradig skala. Exakt på vilket sätt brister i den gemensamma synen framträder går inte att läsa ut men utifrån respondenternas värdering av att ha en gemensam syn går det att anta att en samordnad gemensam syn är eftersträvansvärt men inte uppfyllt.

Organisation, ledning och resurser

Att läsa ut organisationers olika mål kommer an på flera av enkätens frågor. En av frågorna i studien var vilket/vilka av medlingens syften som ansågs vara det viktigaste. Samtliga respondenter angav brottsoffrets möjlighet att bearbeta brottet, 75 % angav gärningsmannens möjlighet att ta ansvar för sina handlingar och 50 % angav det brottsförebyggande. 75 % anser således att syftet för både brottsoffer och gärningsman väger lika tungt. Det brottsförebyggande syftet väger dock inte lika tungt.

De frågor som besvarar något om inställningen till medling är: Hur respondenterna ställer sig till medling som påföljd? I hur stor utsträckning respondenternas anser att medling som åtgärd bör användas? När respondenterna anser att medling bör äga rum? Om respondenterna anser att det bör forskas mer kring området? Vilken/vilka organisationer som anses vara mest lämpliga som förmedlare av medlingsärenden?

Medling som påföljd ses med blandad uppfattning. Respondenterna fick gradera mellan 0 – 10 hur de såg på tankarna kring medling som påföljd där 0 = mycket negativt och 10 = mycket positivt. Medelvärdet hamnade på 3 vilket generellt innebär att det inte ses som något positivt. 25 % angav värdet 0, 25 % angav värdet 2, 25 % angav värdet 4 och 25 % angav värdet 6.

Även den utsträckning som respondenterna ansåg att medling som åtgärd bör användas graderades där 0 = inte alls och 10 = vid alla medlingsbara fall. Respondenterna har svarat något olika. Medelvärdet är 7,75 vilket generellt tyder på ett ganska högt önskat användande av medling. 25 % angav värdet 4, 25 % angav värdet 4, 25 % angav värdet 8, 25 % angav värdet 9, och 25 % angav värdet 10.

75 % av respondenterna ansåg att det beror på det specifika ärendet när medling bör äga rum, medan 25 % ansåg att det var mest lämpat under rättsprocessen. Ingen angav att medling inte bör äga rum alls.

Inställningen till utökad forskning kring medling var delad. 50 % såg mer forskning som önskvärdt. 25 % fann inte någon anledning till mer forskning, och 25 % ansåg sig inte veta vilket. Frågan som ställdes var inte specificerande, forskning kring medling kan innebära olika aspekter för olika respondenter.

Som lämpliga förmedlare av medlingsärenden fann samtliga att socialtjänsten var mest lämpad. Detta torde hänga ihop med medlingsobligatoriet. 75 % ansåg att polisen var lika lämpad som socialtjänsten. 50 % fann också åklagaren som lika lämpad. 25 % angav också att övriga samverkansaktörer gott och väl kunde vara lämpade för att förmedla ärenden. I praktiken hade samtliga respondenter i olika utsträckning förmedlat ärenden till medlingsverksamheten.

Kommunikation

Samtliga respondenter anger att det föreligger en öppen dialog/kommunikation mellan varandra. Den graderas fungera något olika väl. 50 % graderar värdet 7 på en 10-gradig skala. 25 % värderar 6 och 25 % värderar 4. Medelvärdet på dialogen/kommunikationen är 6. Om samma betygsskala används här som i figur 2 så innebär det att dialogen/kommunikationen ligger i gränslandet mellan godkänd och väl godkänd.

Sekretess

Ingen angav sekretess som ett problem kring samverkan i figur 5. Dock har 50 % av respondenterna besvarat följdfrågan som var huruvida lagändringarna i samverkansparagrafen 14:2 gagnat medlingen och motverkat svårigheter kring samverkan. Av de svarande respondenterna ansåg 50 % att lagändringarna har varit till hjälp medan 50 % ansåg att förändringarna inte varit till gagn.

Kunskap kring medling

Som synes i figur 5 angav 25 % att en samverkanssvårighet är bristande kunskap kring medling. Dock angav samtliga respondenter att det begagnat sig tillräckligt med information kring medling. Däremot är det inte samstämmigt svar kring kunskap om vem som bär ansvaret för medling. 25 % finner det oklart. 75 % finner medlingslagen otydlig och 25 % anser sig inte veta vilket. Det som anges vara otydligt är detaljfrågor. På frågan om respondenterna skulle vilja se en större detaljreglering i medlingslagen angav 50 % att de inte visste vilket, 25 % ville ha ökad detaljreglering och 25 % ville inte ha det. 75 % anser att medlingens syften framkommit och varit. Dock anger 25 % att så inte är fallet. 50 % av respondenterna anser sig ha god kunskap om den reparativa rättvisan, 25 % anser sig ha viss kunskap kring det medan 25 % inte har någon kunskap alls.

Som det verkar finns det god kunskap kring medling som praktiskt företeelse. Däremot ser kunskapen kring rättsteorin och regelverket olika ut. Kunskapen kring detta är inte fullt så god.

7. Analys

I detta kapitel analyseras studiens presenterade material utifrån studiens syfte med forskningsfrågorna i fokus.

7.1 Tillbakablick problemområden, syfte och frågeställningar

Problemområden för samverkan:

- *Organisation, ledning och resurser*
- *Gemensam syn*
- *Rutiner*
- *Kommunikation*
- *Närhet, personlig kontakt och möten*
- *Sekretess*

Syfte:

- *Utifrån problembakgrunden redogöra för det regelverk som möter unga lagöverträdare i fråga om medling, undersöka om samverkanssvårigheter föreligger i dagsläget, samt utreda om samverkanssvårigheter står att finna i medlingens teoretiska eller praktiska grund.*

Primära forskningsfrågor:

- *Vilka är de rättsteoretiska utgångspunkterna som legat till grund för medling och de unga lagöverträdarnas särställning i rättssamhället?*
- *Vilket regelverk styr medling och arbetet med unga lagöverträdare?*
- *Vad finns det för svårigheter och begränsningar med samverkan kring medling i arbetet med detta och de unga lagöverträdarna?*
- *Vilken orsak har samverkanssvårigheter?*
- *Står orsaken till samverkanssvårigheter att finna i den teoretiska eller praktiska grunden?*
- *Föreligger det svårigheter vid samverkan i dagsläget?*

Sekundära forskningsfrågor:

- *Hur och vart kommer kravet på samverkan mellan olika myndigheter och organisationer fram?*
- *Vilka är de myndigheter och organisationer som omfattas av samverkan kring medling?*

7.2 Ett tvåfaldigt rättssystem

- *Vilka är de rättsteoretiska utgångspunkterna som legat till grund för medling och de unga lagöverträdarnas särställning i rättssamhället?*

Den gällande rätten har inte uppkommit i ett vaccum och är inte heller statisk. Lagar liksom samhället i övrigt är i ständig förändring, och det som präglar tillskrivna normer är i mångt och mycket politiska ställningstaganden. Historiskt sett finns flera upparbetade principer som påverkar den gällande rätten. Till den här studien har rättsteoretiska utgångspunkter utifrån synen på och åtgärder mot brott stått i centrum.

Ansvar för medling med anledning av brott som begåtts av unga lagöverträdare ligger i linje med socialtjänstens brottsförebyggande ansvar, liksom ansvaret för barn och unga och brottsoffer. Därtill kommer dock rättsväsendets ansvar. Det är trots allt fråga om ett brott som blivit begånget och än så länge är medling bara ett komplement till ordinarie rättssystem, inte ett alternativ. Att delta i medling är ingen socialrättslig åtgärd som betraktas som påföljd. Rådande rättssystem kräver således ut sin rätt av gärningsmannen oavsett om medling kommit ifråga eller inte. Medlingen kan förvisso ligga till grund för åtalsunderlåtelse för gärningsmannen och därmed få en straffrättslig verkan, men medlingen utesluter inte vare sig socialtjänstens övergripande huvudansvar för de unga lagöverträdarna eller rättsväsendets ansvar att utreda brott och döma i brottmål där åtal väckts.

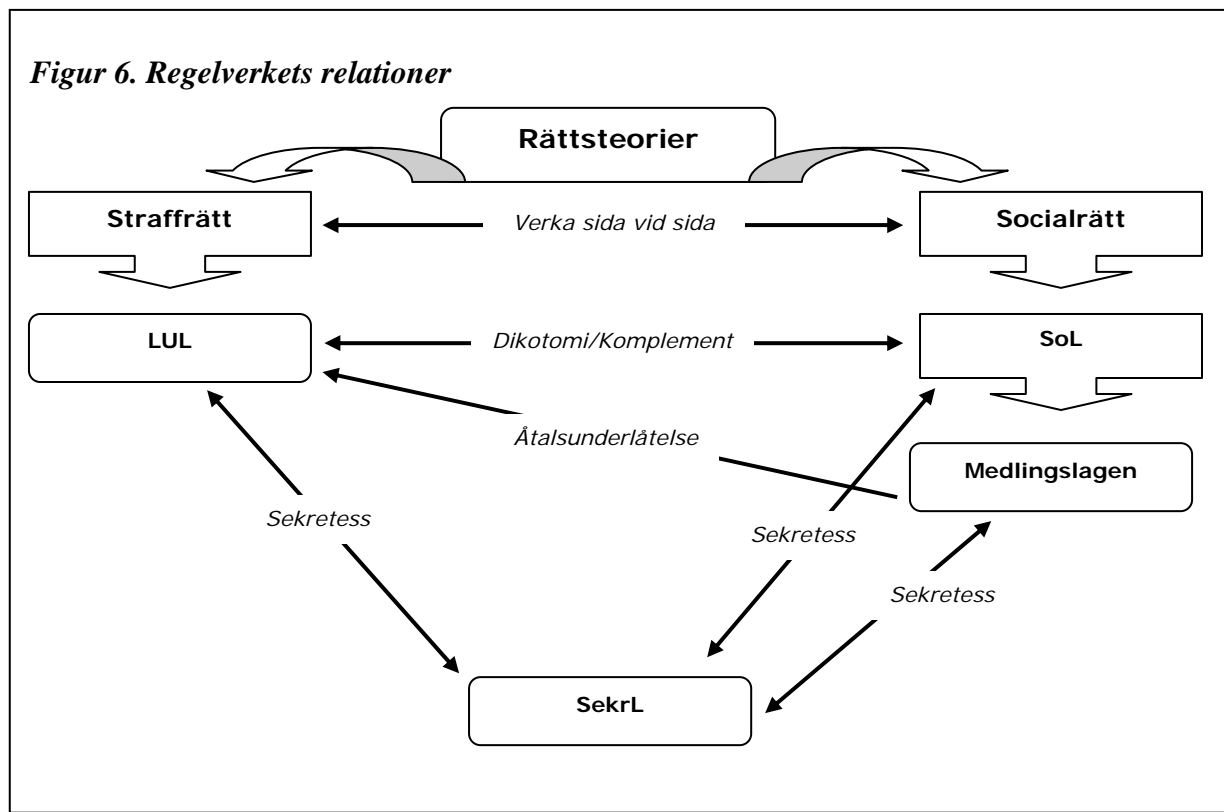
Det kan konstateras att regelverket som styr medling och unga lagöverträdare generellt sett är *tvåfaldigt och komplext*. Straffrätten och socialrätten verkar sida vid sida men har olika utgångspunkter. Kriminalpolitiska åtgärder syftar till att skydda *samhället* genom att öka människors trygghet, medan socialpolitiska åtgärder syftar till att ge den *enskilde* en trygghet och ett drägligt liv. Vid en rättsprocess för unga lagöverträdare fokuseras det på det begångna brottet, och är således en *proaktiv* reaktion, medan de åtgärder som kan följa från socialtjänsten tar sikte på det framtida beteendet och verkar *reaktivt*.

- *Vilket regelverk styr medling och arbetet med unga lagöverträdare?*

Aktuella lagrum har behandlats i kap 4 och utifrån studiens syfte begränsades regelverket till att omfatta; *medlingslagen*, *SoL*, *LUL* och *SekrL*. Dessa lagar fyller olika funktioner och har förhåller sig till de rättsteoretiska grunderna i varierad utsträckning.

I ett försök att särskilja lagarna åt kan man se *SoL* och *LUL* som dikotomier utifrån tvåfaldigheten och dessa måste sedan i praktiken fungera som komplement till varandra. I och med kommunernas obligatorium att kunna erbjuda medling uppträder medlingslagen som en förlängning av *SoL* i syfte att tillförsäkra den grundläggande rättssäkerheten. Medling har i sin tur en relation till *LUL* och därmed också straffrätten. Den reparatoriska rättvisan är en ideologi som bygger på tankar om ett helt annat straffsystem än det som faktiskt råder i Sverige. Om man ska utgå från den reparatoriska rättvisan helt och hållet så torde medling vara en straffrättslig åtgärd, men så är inte fallet. Medlingsobligatoriet är inskrivet i *SoL* och är därmed teoretiskt sett placerad inom ramen för socialrättsliga åtgärder. En socialrättslig åtgärd som kan få straffrättsliga följder i form av exempelvis åtalsunderlåtelse. *SekrL* har en

särställning i regelverkets relation i och med att den både påverkas av och påverkar samtliga andra lagar och därmed också det tvåfaldiga rättsystemet i helhet.

7.3 Samverkan i tvåfaldigheten

- Hur och vart kommer kravet på samverkan mellan olika myndigheter och organisationer fram?

Skyldigheten att samverka mellan olika offentliga organisationer kommer till uttryck på flera ställen i flera sammanhang. Detta kan konstateras med stöd av regelverket i kap 4. Den mest övergripande samverkansskyldigheten är dock det generella stadgandet i FL.

6 § Varje myndighet skall lämna andra myndigheter hjälp inom ramen för den egna verksamheten.

- Vilka är de myndigheter och organisationer som omfattas av samverkan kring medling?

De primära och huvudsakliga samverkande aktörerna är polis, socialtjänst och åklagare.

7.3.1 Svårigheter med samverkan

- Vad finns det för svårigheter och begränsningar med samverkan kring medling i arbetet med detta och de unga lagöverträdarna?

Själva kravet på samverkan har inte påvisat några vare sig missförstånd eller svårigheter. Det är inte att samverka som är problematiskt utan *hur*. De områden som det påvisats svårigheter inom är: *organisation, ledning och resurser, – gemensam syn, – rutiner, – kommunikation,*

samt – *närhet, personlig kontakt och möten*, samt *sekretess*. De faktiska svårigheterna har då framstått vid brister inom dessa områden. BRÅ har som redogjorts för i avsnitt 1.2.1 angivit hur samverkande aktörer bör förhålla sig till dessa områden.

Att anpassa sin *organisation* till samverkan torde kunna ses som den övergripande målsättningen då samarbetet mellan organisationerna är grundläggande för att medlingsverksamheten ska fungera. Gemensam syn, rutiner, kommunikation, samt närhet, personlig kontakt och möten kan av den anledningen ses som metoder för att anpassa sig till samverkan kring medling organisatoriskt. Sekretess däremot fyller ingen gagnande funktion till följd av samverkanskravet, snarare en begränsning i kommunikationen kring samverkan. Sekretessen som kommer an på medling och de unga lagöverträdarna verkar som skydd för den enskilde och inte organisationerna.

Att samverkande organisationer brister i gemensam syn och rutiner kring medling har påvisats vara vanligt förekommande. Både en gemensam syn och rutiner är något som lämnats utanför lagstiftningen eftersom ramlagsutformningen vill ge medlingsverksamheten möjligheter att utvecklas. Att få till en gemensam syn och rutiner är därav en praktisk fråga för organisationerna.

Kommunikationen mellan samverkande organisationer kommer också in på närhet, personlig kontakt och möten. Det är givet att kommunikation ”öga mot öga” med alla samverkande organisationer är effektivare än kommunikation som sker knapphändigt med någon enstaka organisation då och då. I vissa fall av samverkan som bygger på kommunikation bör kommunikation inte likställas med personliga möten eller samråd med samtliga samverkande organisationer. Här tänker jag till exempel på medlingsverksamhetens skyldighet att samråda med åklagaren när medlingen är tänkt att äga rum innan dom vunnit laga kraft. Denna skyldighet är en uttryckt angelägenhet mellan åklagaren och medlingsverksamheten. Skyldigheten motiveras med att medlingen inte ska verka negativt på kommande rättsprocess. Det är dock värt att notera att samrådet i sig är det enda som är ett uttryckt krav att följa, inte åklagarens bedömning till följd av samrådet.

7.3.2 Samverkanssvårigheter i dagsläget?

➤ Föreligger svårigheter vid samverkan i dagsläget?

Den empiriska studien som presenterats i kap 6 syftar till att fungera som analysmaterial för organisationernas faktiska samverkan i dagsläget. Trots att enkäten hittills bara resulterat i fyra svar är resultaten samstämmiga – det föreligger samverkanssvårigheter i praktiken i viss utsträckning även idag.

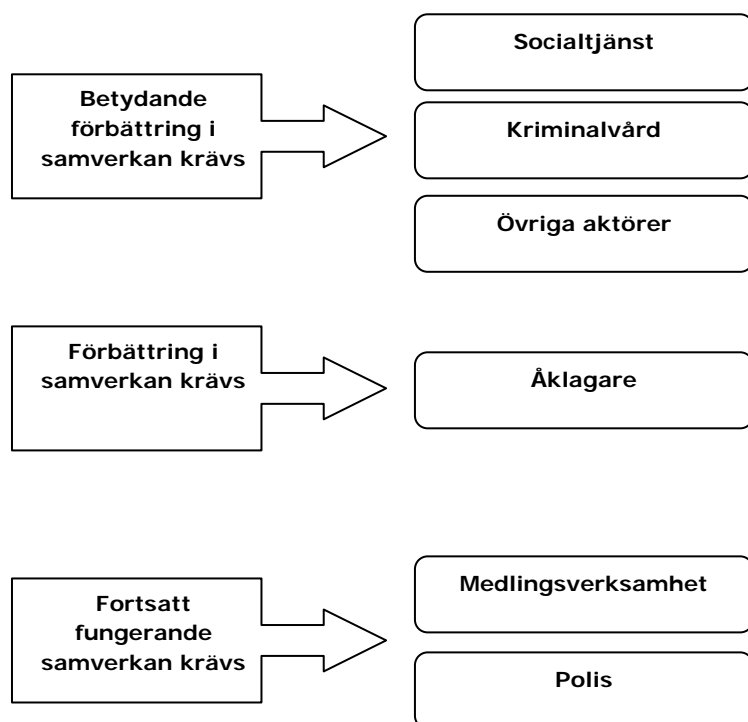
Brister i gemensam syn och rutiner som BRÅ uppgav var vanligt förekommande är förekommande än idag. Samtliga av de respondenter som stött på samverkanssvårigheter angav att det handlat om brist på rutiner. Tätt följt av brist på gemensam syn, organisationernas olika mål och inställning till medling. Även brist på kunskap kring medling och olikartad tolkning av medlingslagen uppgavs ha föranlett svårigheter.

Figur 7. Samverkanssvårigheter i dagsläget

- *Bristande rutiner*
- *Bristande gemensam syn*
- *Olikartad inställning till medling*
- *Olikartade organisationsmål*
- *Bristande kunskap kring medling*
- *Olikartad tolkning av medlingslagen*

Den tabell (figur 2.) som anger hur väl samarbetet fungerar mellan de olika organisationerna visar stora skillnader mellan organisationerna. Socialtjänsten, kriminalvården och övriga aktörer får underkänt i hur väl samarbetet fungerar, åklagarna är godkänd medan medlingsverksamheten och polisen är väl godkända.

Figur 8. Nödvändigheter för en effektiv samverkan

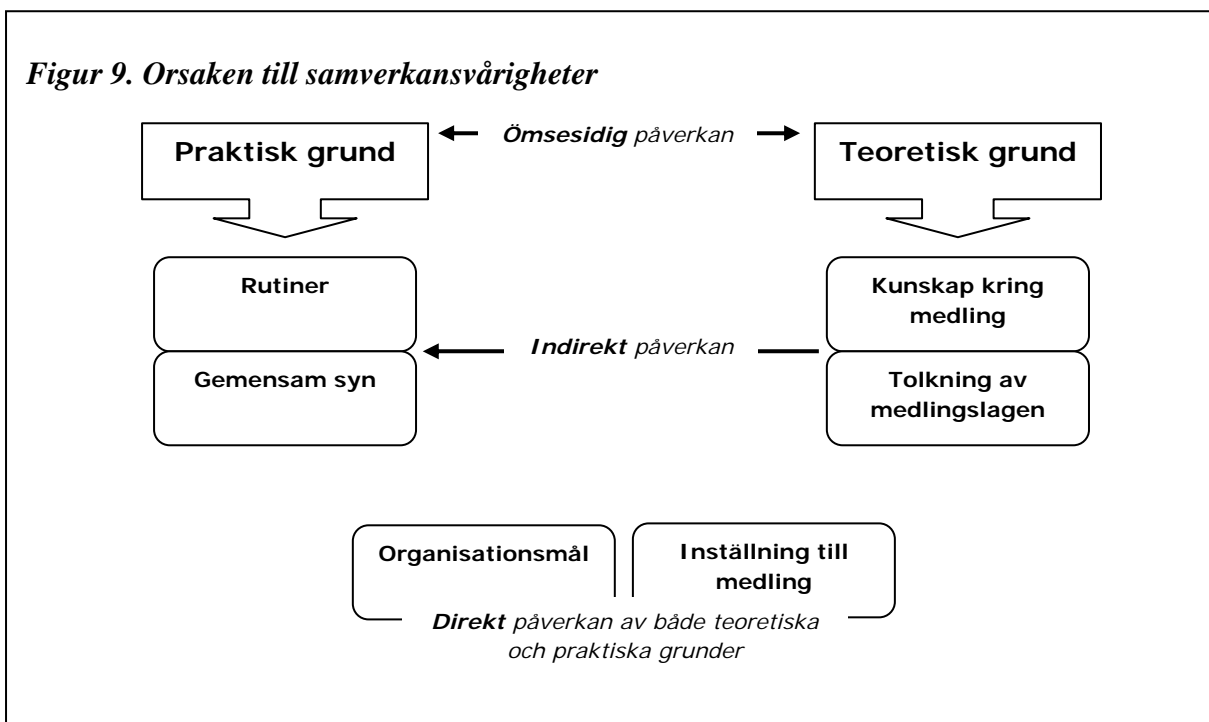

Det råder dock inga tvivel om att samverkan mellan organisationerna på generell nivå går i rätt riktning (figur 3 och 4). Från att inte ha fungerat alls för sju år sedan har samarbetet successivt förbättrats och i dagsläget fungerar det mellan samtliga samverkansparter generellt sett relativt väl.

7.3.3 Samverkanssvårigheternas orsak

- *Står orsaken till samverkanssvårigheter att finna i den teoretiska eller praktiska grunden?*

Precis som det regelverk som styr medling och de unga lagöverträdarna så är samverkanssvårigheternas orsak dualistiskt. Det finns spår av sprickor i både den teoretiska och praktiska grunden. Med undantag för sekretessen vilar *problemområdena i sig* i den praktiska grunden för samverkan. Det är den faktiska samverkan det brister. Att motverka brister inom de områden som föranlett svårigheter är primärt organisatoriska och praktiska frågor. Många av svårigheterna kan åtgärdas på samverkande organisationsnivå, men utan tillräcklig kunskap om de rättsteoretiska grunderna är åtgärder för utvecklande av samverkan kring medling med och de unga lagöverträdarna svåra att genomföra. *Orsaken* till brister kan dock bero på både på okunskap kring rättsteorin och regelverket (teoretisk grund) och praktiska områden såsom bristande gemensam syn och rutiner (praktisk grund)

8. Egna kommentarer

I detta kapitel presenteras egna kommentarer och ståndpunkter utifrån vad jag uppmärksammat i arbetet med studien. Här varvas framtida tänkande med både filosofi och konkreta slutsatser.

Jag ser medlingen som en åtgärd som varken är strikt socialrättsligt eller straffrättslig. Medling är som en gyllene medelväg som innebär en *möjlighet* för de unga lagöverträdarna. Först då möjligheten utnyttjas medför detta *skyldigheter* (dock inte för medlingens parter utan för medlingens berörda aktörer). Dels obligatoriet att kunna erbjuda medling, dels samverkanskravet.

Jag anser inte heller att man ska låsa sig vid att se medling som reparativ rättvisa även om medlingen har sina rötter i just den rättsideologin. Anledningen är främst det givna att medling vid brott inte handlar om en konflikt mellan två parter ur traditionell bemärkelse utan att det är ett brott som är begånget från en part gentemot den andre. Den andra anledningen är att medling idag betraktas som ett komplement till ordinarie rättsprocess, samt att det är ett obligatorium för kommunen att erbjuda medling för unga lagöverträdare. På så vis är medlingen införd i rådande rättssystem vilket jag tycker faller inom ramen för rättsväsendets teoretiskt grundande preventionstanke. Samhället är dynamiskt och om man då låser en åtgärd till ett visst område ser jag en risk i att det kan sätta begränsningar i utvecklingen.

Om och hur jag tycker att medling ska utvecklas är en fråga som är svår att besvara. Regeringen strävar efter, och lyckas bitvis, ge medlingen en allt större roll i rättssystemet. Som åtgärd för de parter som vill medla är jag övertygad om att det kan verka positivt och gagna både brottsoffer och gärningsman. Det är de fall där medling genomförs på parternas uttalade fria vilja, men som kan ha frammanats av påtryckningar, som oroar mig. Vad som rör sig i huvudet på barn och unga kan trots noggranna bedömningar och avvägningar missas. Om medlingen utvecklas till att vara ett alternativ till ordinarie rättsprocess, och/eller kunna ådömas som påföljd, ser jag det som självklart att många mycket fler gärningsmän kommer uttrycka sin vilja att medla. I synnerhet i de fall där det inte finns någon uppriktig ånger för om gärningsmannen inte känner vare sig ånger eller skuld torde det vara lättare att möta sitt brottsoffer än om skuld och skam föreligger.

I fråga om den samverkan som studien behandlar anser jag att man aldrig kan göra för mycket. På generell nivå ligger det nog i de flesta människors intresse att leva i ett välfärdssamhälle där demokrati råder och där styrande organ når upp till de målsättningar som är satta. Målsättningarna som präglar den svenska politiken är höga, och ingen kan dra det tunga lasset att uppnå dessa själv. Det borde anses vara viktigt av alla organisationer att samverka för att utveckla samhället i positiv riktning, vilket det kanske också är, men nyckelorden i alla former av samverkan borde vara ödmjukhet, acceptans och öppenhet.

Okunskap behöver, enligt min uppfattning, inte uppfattas som brist på information, det kan vara en fråga om hur informationen ska tolkas. Eftersom den socialrättsliga regleringen tar utgångspunkt i den enskilde, och den straffrättsliga i brottet och allmänheten, bedömer jag det som sannolikt att medlingens syften tolkas utifrån dessa olika utgångspunkter, vilket kan

medföra differenserad syn kring medling. Socialtjänsten som har barn och unga, liksom brottsoffer, som särskild skyddsgrupp torde kunna se medlingens syften för brottsoffer och gärningsman som det mest primära, medan rättsväsendet vars arbetsuppgift är att regera på brott torde kunna se det brottsförebyggande som mest aktuellt.

Jag ser heller inte gemensam syn som ett uttryck för samma syn. Tvärtom tror jag att delade åsikter kan vara till gagn för utvecklandet av samverkan. Att ha en gemensam syn är enligt min uppfattning en kunskap kring, och tillåtandet av organisationernas olikheter. Det borde dock finnas en gemensam uppfattning om att medlingsbara ärenden ska medlas i de fall där det bedöms som lämpligt. Om en organisation motsätter sig medling i sak så torde samverkan i sådana fall övergå i motverkan. Att samverkande organisationer då kommunicerar med varandra är av största vikt för att kunna uppnå en gemensam syn.

En fråga som uppkom till följd av den empiriska studien var vilken organisation som bär ansvaret för att förmedla medlingsbara ärenden till medlingsverksamheten. Att ge ett fullständigt svar på frågan är en studie i sig. Polisen är den organisation som hittills vidarebefordrat mest ärenden och vid en underrättelse till socialtjänsten ska de framgå om den unge blivit tillfrågad, samt hur denne i sådana fall ställt sig till detta. Nästan alla organisationer som anses lämpliga att samverka med har motiverats med att de kan förmedla medlingsbara ärenden men någon uttryckt lagstadgad skyldighet att fråga finns dock inte, men i och med att medling ges en allt större roll i rättssystemet torde också ett abstrakt indirekt ansvar att förmedla ärenden föreligga för alla organisationer som stöter på medlingsbara ärenden.

En statlig utredning av medling utifrån samverkanskravet, är angeläget. I synnerhet nu när medling för unga lagöverträdare blivit en kommunal skyldighet. Mötet mellan de sociala och kriminalpolitiska åtgärderna kommer sålunda ske i större utsträckning och även om medlingslagen har för avsikt att lämna utrymme för lokala lösningar var ändå syftet att tillgodose kravet på rättsäkerhet. Enligt min bedömning har ramlagsstiftningen präglats mer av de etiska värdena än den materiella rättsäkerheten. Jag kan inte låta bli att ställa mig frågan om likabehandlingsprincipen som legat till grund för kommunernas medlingsobligatorium (att ge tillgång till medling för alla unga lagöverträdare), rimmer med lokala lösningar. Medling är trots allt en socialrättslig åtgärd, och det är ett statligt social- och kriminalpolitiskt beslut att ge medlingen dess nuvarande roll i rättssystemet. Ansvaret för detta ankommer sedan på varje enskild kommun, vilket torde föranleda skillnader på medling och medling. Vad kan hända med förutsebarheten och likabehandlingen då? Jag ser också en risk i att det kan verka problematiskt vid den faktiska samverkan i och med att det saknas styrning för vilka utgångspunkter och vilken respektive organisations skyldighet som ska väga tyngst i arbetet med medlingen.

Slutord – Verka som i samverka eller motverka?

Frågan som då återstår är om detta verkande sida vid sida är samverkande eller motverkande? Kan motsättningar översättas med sammansättningar? Mitt svar på detta är det samma som ges på frågan om ett glas är halvtomt eller halvfullt. Det beror helt enkelt på om man är pessimist eller optimist. Ser man möjligheten eller svårigheten? En realist kanske skulle säga att glaset har ett innehåll och att det är det enda som kan konstateras. Innehållets mängd är irrelevant och subjektivt. Och visst är det så. Mängden av glaset innehåll är subjektivt, men att bara konstatera detta är att stå still på samma ställe. Intar man den subjektiva ställningen att se svårigheterna står man förvisso inte still, men innehållet blir bakåtsträvande. Ser man däremot möjligheterna som finns blir innehållet framåtsträvande och först då kan svårigheterna effektivt lösas.

Frågan besvaras egentligen bäst av dig som läser den här studien: Är du i ditt arbete med medling och de unga lagöverträdare den som ser glaset innehåll som halvtomt, halvfullt eller irrelevant?

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Brottsförebyggande rådet, *Medling vid brott – En handbok*, Stockholm 2007

Clevesköld, Lars & Thunved, Anders, *Samhället och de unga lagöverträdarna*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2001

Clevesköld, Lars & Thunved, Anders, *Sekretess – handbok för socialtjänsten*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2004

Hayek, Friedrich August, *Frihetens grundvalar*, Timbro, Stockholm 1999

Heuman, Lars, *Process- och straffrätt för juridisk översikt kurs*, Norstedts Juridik, Stockholm 2007.

Holgersson, Leif, *Socialpolitik och socialt arbete: historia och idéer*, Norstedts Juridik, Stockholm 2004

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdlära*, Norstedts Juridik, Stockholm 2000

Medling vid brott – En handbok, BRÅ, 2007

Melin, Stefan, *Juridikens begrepp*, Iustus förlag, Uppsala 2007

Norström, Carl & Thunved, Anders, *Nya sociallagarna: med kommentarer, lagar och författningar som de lyder 1 januari 2006*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2006

Peczenik, Aleksander, *Juridisk argumentation – en lärobok i allmän rättslära*, Norstedts, Stockholm 1990

Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*, Fritze, Stockholm 1995

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2006

Straff och rättfärdighet, Norstedt, Stockholm 1980

Strömberg, Håkan & Lundell, Bengt, *Speciell förvaltningsrätt*, Liber, Malmö 2006

Strömholm, Stig, *Allmän rättslära: en första introduktion*, Norstedt, Stockholm 1988

Wennberg, Suzanne, *Introduktion till straffrätten*, Norstedts Juridik, Stockholm 2005

Offentligt tryck

Prop. 1987/88:135, *Om åtgärder mot unga lagöverträdare*

Prop. 1997/98:182, *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barns rättigheter i Sverige*

Prop. 2000/01:80, *Ny socialtjänstlag m.m.*

Prop. 2001/02:126, *Medling med anledning av brott*

Prop. 2005/06:161, *Sekretessfrågor – Skyddade adresser, m.m.*

Prop. 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*

SOU 1998:40, *Brottsoffer – Vad har gjorts? Vad bör göras?*

SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*

SOU 2003:99, *Ny sekretesslag*

BRÅ rapport 1999:12, *Medling vid brott – Rapport från en försöksverksamhet*

BRÅ rapport 2000:8, *Medling vid brott – Slutrapport från en försöksverksamhet*

BRÅ rapport 2001:15, *Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser*

BRÅ rapport 2005:14, *Medling vid brott i Sverige under 2000-talet*

Justitiedepartementet, *Det svenska rättsväsendet – En kort introduktion*, 2006

Regeringens budgetproposition 2006/07:1

FN:s konvention om barnets rättigheter – antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989

Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters

Internetkällor

Brottsförebyggande rådet www.bra.se

Nationalencyklopedin www.ne.se

Åklagarmyndigheten www.aklagare.se

Övriga källor

Apropå 4 – 5/1999, Borgeke, Martin, artikel: *Påföljdssystemet har blivit alltför komplext*

Apropå 4 – 5/2003, Nehlin, Christina, artikel: *Medlingens filosofi*

Brusin, Henrik, stadsjurist vid Göteborgs stadshus

IMS-nytt 1/2007

Sehlin, Staffan, universitetsadjunkt vid Umeå universitets polisutbildning

Socialstyrelsens meddelandeblad, art nr 2006-1-22

Bilaga 1 - Enkät

1 Vilken organisation tillhör Ni?

- Medlingsverksamheten
- Socialtjänsten
- Åklagarverksamheten
- Polisverksamheten
- Kriminalvården

Annan

2 När hörde Ni talas om medling med anledning av brott för första gången?

- I år (2007)
- 2005 - 2006
- 2000 - 2004
- 1995 - 1999
- 1990 - 1994
- 1985 - 1989
- Före 1985

Vet inte

3 Har Er organisation gjort någon intern förändring till följd av medling?

- Ja, många
- Ja, några
- Ja, någon enstaka
- Nej

Vet inte

4 Om någon intern förändring gjorts, inom vilket/vilka områden har dessa skett?

5 Har er organisation gjort någon extern förändring till följd av medling?

- Ja, många
- Ja, några
- Ja, någon enstaka
- Nej

Vet inte

6 Om någon extern förändring gjorts, inom vilket/vilka områden har dessa skett?

7 Anser Ni att er organisation fått tillräckligt med information kring medling?

- Ja
 Nej
 Vet inte

8 Om Ni fått tillräckligt med information, vart ifrån har informationen kommit?

- Medlingsverksamheten
 Regeringen
 Brottsförebyggande Rådet
 Den egna organisationen
 Er själv till följd av informationssökning
 Vet inte
 Annat

9 Har Er organisation upparbetade rutiner för medling?

- Ja
 Nej
 Vet inte

10 Om upparbetade rutiner finns, är dessa skriftligt dokumenterade?

- Ja
 Nej
 Vet inte

11 Om skriftligt dokumenterade upparbetade rutiner finns, är detta dokument tillgängligt för allmänheten?

- Ja
 Nej
 Vet inte

12 Anser Ni att det framgått tydligt vem som bär det ansvaret för medling?

- Ja
 Nej
 Vet inte

13 Anser Ni att det åligger Er organisation ett ansvar till följd av medling?

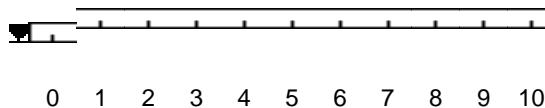
- Ja, ett samverkans ansvar
- Ja, ett ansvar för att medling ska kunna äga rum
- Nej
- Vet inte
- Ja, annat ansvar

14 Anser Ni att lagen om medling är tydlig?

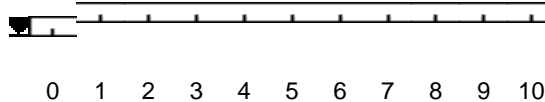
- Ja
- Nej
- Vet inte

15 Om lagen om medling är inte tydlig, vad är det som är otydligt?

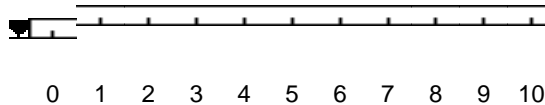
16 Hur väl anser Ni att Er organisations samarbete kring medling fungerar med polisen just nu? Om inget samarbete med given organisation föreligger, hoppa då till nästa fråga. (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

17 Hur väl anser Ni att Er organisations samarbete kring medling fungerar med åklagaren just nu? Om inget samarbete med given organisation föreligger, hoppa då till nästa fråga. (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

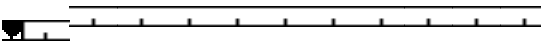
18 Hur väl anser Ni att Er organisations samarbete kring medling fungerar med medlingsverksamheten just nu? Om inget samarbete med given organisation föreligger, hoppa då till nästa fråga. (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

19 Hur väl anser Ni att Er organisations samarbete kring medling fungerar med socialtjänsten just nu? Om inget samarbete med given organisation föreligger, hoppa då till nästa fråga. (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

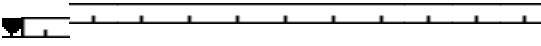

20 Hur väl anser Ni att Er organisations samarbete kring medling fungerar med kriminalvården just nu? Om inget samarbete med given organisation föreligger, hoppa då till nästa fråga. (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

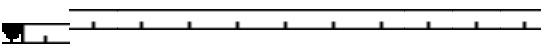
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

21 Hur väl anser Ni att Er organisations generella samarbete kring medling fungerar med övriga aktörer just nu? Om inget samarbete med övriga aktörer föreligger, hoppa då till nästa fråga. (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

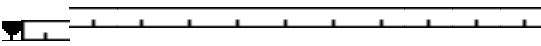
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

22 Hur väl anser Ni att Er organisations generella samarbete kring medling fungerar just nu, med samtliga aktörer som Ni samverkar med? (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

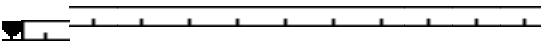
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

23 Hur väl anser Ni att Er organisations generella samarbete kring medling fungerade för 2 år sedan, med de aktörer som Ni samverkade med? Om ingen samverkan förelåg, hoppa då till nästa fråga. (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

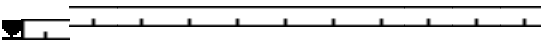
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

24 Hur väl anser Ni att Er organisations generella samarbete kring medling fungerade för 5 år sedan, med de aktörer som Ni samverkade med? Om ingen samverkan förelåg, hoppa då till nästa fråga. (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

25 Hur väl anser Ni att Er organisations generella samarbete kring medling fungerade för 7 år sedan, med de aktörer som Ni samverkade med? Om ingen samverkan förelåg, hoppa då till nästa fråga. (0=fungerar inte alls och 10=fungerar mycket väl)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

26 Finns det någon organisation som Ni inte har samarbete med som Ni skulle vilja se som ytterligare en aktör vid medling?

Ja

Nej

Vet inte

27 Om Ni saknar någon organisation som samarbetspartner, vilken/vilka organisationer är det?

28 Hur viktigt tycker Ni att en gemensam syn kring medling mellan de olika organisationerna är? (0= oviktigt och 10= mycket viktigt)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

29 Har Ni kunskap om "Reparativ rättvisa" som en teoretisk bakgrund till medling?

Ja, god kunskap

Ja, viss kunskap

Nej, inte utöver att jag hört begreppet

Nej, ingen alls

30 Har BRÅ varit involverad på något sätt i Ert arbete med medling?

Ja

Nej

Vet inte

31 Förekommer det personliga möten, till följd av samarbete vid medling, mellan Er organisation och andra organisationer som också påverkar eller påverkas av medling?

Ja, ofta

Ja, ibland

Ja, någon enstaka gång

Nej

Vet inte

32 Om personliga möten ägt rum, vilken/vilka organisationer har då medverkat?

Medlingsverksamheten

Polis

Åklagare

Socialtjänst

Kriminalvården

Annat

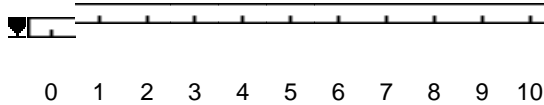
33 Anser Ni att det föreligger en öppen dialog/kommunikation mellan Er och övriga aktörer?

Ja

Nej

Vet inte

34 Om en öppen dialog föreligger, hur väl fungerar den? (0= fungerar inte alls och 10= fungerar mycket väl)

35 Om ingen öppen dialog föreligger, anser Ni att det är eftersträvansvärt?

Ja

Nej

Vet inte

36 Har Er organisation förmedlat några medlingsärenden till medlingsverksamheten?

Ja, många

Ja, några

Ja, någon enstaka

Nej

Vet inte

37 Vilken/vilka organisationer anser Ni vara mest lämpliga som förmedlare av medlingsärenden till medlingsverksamheten?

Polis

Socialtjänst

Åklagare

Vet inte

Annan

38 Vilket/vilka av medlingens syften anser Ni personligen i ert arbete med medling vara det viktigaste?

Det brottsförebyggande

Gärningsmannens möjlighet att ta ansvar för sina handlingar

Brottsoffrets möjlighet att bearbeta brottet

Vet inte

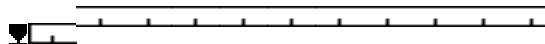
Annat

39 Anser Ni att medlingens syften framkommit och varit tydliga?

Ja

Nej

Vet inte

40 I hur stor utsträckning anser Ni att medling som åtgärd bör användas? (0= Inte alls och 10 Vid alla medlingsbara fall)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

41 När anser Ni att medling bör äga rum?

- Under rättsprocessen
- Efter rättsprocessen
- Beror på det specifika ärendet
- Inte alls
- Vet inte
- Annat

42 Får Er organisation information om resultatet av medlade ärenden?

- Ja, alltid
- Ja, ibland
- Ja, någon enstaka gång
- Nej
- Vet inte

43 Anser Ni att information om resultatet av medlade ärenden är önskvärt?

- Ja
- Nej
- Vet inte

44 Har Ni inom Er organisation stött på några svårigheter vid samverkan kring medling med andra organisationer?

- Ja, många gånger
- Ja, några gånger
- Ja, någon enstaka gång
- Nej
- Vet inte

45 Om Ni stött på svårigheter vid samverkan, inom vilket/vilka områden har dessa svårigheter legat?

- I olika organisationers mål
- I olika tolkningar av lagen om medling
- I sekretess
- I andras inställning till medling
- I min egen inställning till medling

- I gärningsmannens inställning till medling
- I brottsoffrets inställning till medling
- I bristande kunskap kring medling
- I brist på rutiner kring medling
- I brist på gemensam syn kring medling
- Vet inte
- Annat

46 Om Ni stött på svårigheter vid samverkan till följd av sekretess, anser Ni att lagändringarna som infördes 2006 för att underlätta uppgiftsutlämnande varit till gagn i fråga om medling?

- Ja
- Nej
- Vet inte

47 Skulle Ni vilja se att medlingen detaljreglerades istället för att ha formen av en ramlag?

- Ja
- Nej
- Vet inte

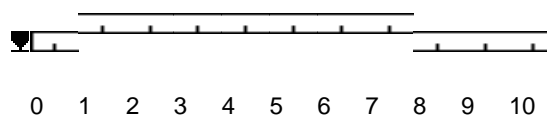
48 Anser Ni att lagen om medling varit till gagn för samverkan?

- Ja, mycket
- Ja, en del
- Ja, något lite
- Nej
- Nej, det har snarare motverkat
- Vet inte

49 Tror Ni att kommunernas obligatorium att svara för medling vid ungdomsbrott kommer vara till gagn för samverkan?

- Ja
- Nej
- Vet inte

50 Hur ser Ni på tankarna kring att införa medling som påföljd? (0= mycket negativt och 10= mycket positivt)

51 Skulle Ni vilja se att det forskades om
medling i större utsträckning?

- Ja
- Nej
- Vet inte